

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN OLUMSUZ
DEĞERLENDİRİLME KORKUSU DÜZEYLERİ ÖZNEL
İYİ OLUŞ DÜZEYLERİ İLE SANAL ZORBALIK
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ YORDAYICI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut Avcı

İstanbul

Haziran-2019

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN OLUMSUZ DEĞERLENDİRİLME
KORKUSU DÜZEYLERİ ÖZNEL İYİ OLUŞ DÜZEYLERİ İLE
SANAL ZORBALIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ YORDAYICI
İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut Avcı

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bülent Dilmaç

İstanbul

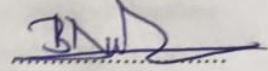
Haziran-2019

TEZ ONAYI

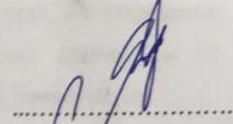
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

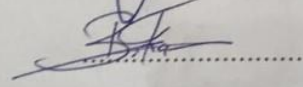
Danışman Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Kamil Arif KIRKIÇ

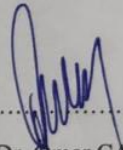

Üye Dr. Öğr. Üyesi Besra TAŞ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

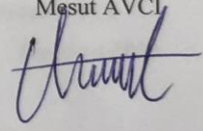

Prof. Dr. Omer ÇAHA
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Lise Öğrencilerinin Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Düzeyleri Öznel İyi Oluş Düzeyleri İle Sanal Zorbalık Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Mesut AVCI

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirme düzeyleri, öznel iyi oluş düzeyleri ve sanal zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir.

Bu zorlu aşamayı rehberliği ile kolaylaştıran, sorgulayan tavrı ile öğrenme sürecimi destekleyen, takdir edici yaklaşımı ile motivasyon sağlayan, gerek kişiliği ile gerekse akademik birikimiyle yaşamımda bana her zaman örnek olacak, değerli tez danışmanım Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ'a sabrı, anlayışı ve rehberliği için teşekkür ederim.

Mesut AVCI
Haziran-2019

ÖZET

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN OLUMSUZ DEĞERLENDİRİLME KORKUSU DÜZEYLERİ ÖZNEL İYİ OLUŞ DÜZEYLERİ İLE SANAL ZORBALIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ YORDAYICI İLİŞKİLER

Mesut Avcı

Yüksek Lisans, Psikolojik Danışma ve Rehberlik

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bülent Dilmaç

Haziran-2019, 96 +xi Sayfa

Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korku düzeyleri, öznel iyi oluş düzeyleri ve sanal zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir. Bu amaç çerçevesinde nicel yöntemlerden tarama deseni ile ilişkisel yöntem kullanılarak analiz yapılmıştır. Analiz için 650 lise öğrencisinden anket tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Veri toplama araçları Sanal Zorba/Kurban Ölçeği, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği ve Öznel İyi Oluş Ölçeği'dir. Veriler SPSS istatistik programında analiz edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda öğrencinin olumsuz değerlendirilme korkusu arttığında sanal ortamda cinsel zorbalık yapma, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma davranışlarının yanı sıra sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumları da artış göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu, Öznel İyi Oluş, Sanal Zorbalık

ABSTRACT

PRECURSOR RELATIONS BETWEEN LEVELS OF FEAR OF NEGATIVE EVALUATION LEVELS OF SUBJECTIVE WELL-BEING AND LEVELS OF CYBER BULLYING IN HIGH SCHOOL STUDENTS

Mesut Avcı

Master, Psychological Counseling and Guidance

Thesis Advisor: Prof. Bülent Dilmaç

June-2019, 96 +xi Pages

The aim of this study is to determine the relationship between high school students' level of fear of fear, subjective well-being levels and levels of virtual bullying. For this purpose, non-empirical research design was applied by using relational method. For the analysis, data were collected from 650 high school students using the survey technique. The data collection tools were Virtual Bully / Victim Scale, Fear of Negative Evaluation Scale and Subjective Well-being Scale. Data were analyzed in SPSS statistical program. As a result of the research, when the fear of negative appraisal of the student increases, sexual bullying in virtual environment, blocking and harm in virtual environment and virtual rumors in the virtual environment, exposure to sexual bullying in virtual environment, frustration and damage in virtual environment and increase in the situation of virtual rumors shows.

Key Words: Fear of Negative Evaluation, Subjective Well-Being, Cyber Bullying

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	.iv
ABSTRACT	.v
TABLolar LİSTESİ	ix
I. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Problem Cümlesi	6
1.3. Alt problemler	6
1.4. Araştırmanın Önemi	7
1.5. Varsayımlar	9
1.6. Sınırlılıklar.....	9
1.7. Tanımlar	9
II. BÖLÜM	11
KURAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1. Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Tanımı	11
2.2. Öznel İyi Oluş Kavramı	12
2.2.1. Öznel iyi Oluşla İlgili Kavramlar	12
2.2.2. Öznel İyi Oluş Kuramları	15
2.2.2.1. Uyum Kuramı	16
2.2.2.2. Sabit Nokta Kuramı	17
2.2.2.3. Yargı Kuramı	17
2.2.2.4. Erek Kuramı	17

2.2.2.5. Etkinlik Kuramı.....	18
2.2.2.6. Yukarıdan Aşağı - Aşağıdan Yukarı Kuramı.....	19
2.2.3. Öznel İyi Oluşu Etkileyen Faktörler.....	20
2.2.3.1. Yaş	20
2.2.3.2. Cinsiyet	21
2.2.3.3. Eğitim.....	21
2.2.3.4. Gelir	22
2.3. Zorbalık Kavramı ve Sanal Zorbalığın Tanımı	22
2.3.1. Sanal Zorbalığın Araçları.....	24
2.3.2. Sanal Zorbalık ve Geleneksel Zorbalık Arasındaki Farklar	25
2.3.3. Sanal Zorbalığın Yaygınlığı	25
2.3.4. Sanal Zorbalık Türleri.....	28
2.3.4.1. Sanal Takipçilik	28
2.3.4.2. Sanal Taciz.....	33
2.3.4.3. Aşağılama.....	39
III. BÖLÜM.....	40
YÖNTEM.....	40
3.1. Araştırma Modeli	40
3.2. Çalışma Grubu.....	40
3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	41
3.3.1. Sanal Zorba/Kurban Ölçeği	41
3.3.2. Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği	42
3.3.3. Öznel İyi Oluş Ölçeği	42
3.4. Araştırmanın Analizi	43
IV. BÖLÜM.....	44
BULGULAR.....	44

4.1. İnternette Geçirilen Ortalama Vakte İlişkin Bulgular	44
4.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Bulgular.....	44
4.3. Araştırma Değişkenleri ile Demografik Bilgiler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular	54
V. BÖLÜM.....	66
TARTIŞMA VE YORUM.....	66
VI.BÖLÜM.....	69
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	69
6.1. Sonuçlar.....	69
6.2.Öneriler.....	70
KAYNAKÇA.....	72
EKLER.....	86

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Psikopatik Kişilikli Takipçiler ile Psikotik Kişilikli Takipçiler Ayrımı.....	32
Tablo 3.1: Kişisel Bilgilere İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	41
Tablo 4.1: Sanal Zorba/Kurban Ölçeğine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	44
Tablo 4.2: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeğine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	44
Tablo 4.3: Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	45
Tablo 4.4: Sanal Zorbalık Yapma ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	45
Tablo 4.5: Sanal Zorbalığa Uğrama ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları	46
Tablo 4.6: Sanal Zorbalık Yapma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	46
Tablo 4.7: Sanal Zorbalığa Uğrama ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	47
Tablo 4.8: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	47
Tablo 4.9: Cinsiyet ile Sanal Zorba/Kurban Ölçeği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları.....	48
Tablo 4.10: Cinsiyet ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları	48
Tablo 4.11: Cinsiyet ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları	49
Tablo 4.12: Yaş, Sınıf ve İnternette Geçirilen Vakit ile Sanal Zorba/Kurban Ölçeği Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları	50
Tablo 4.13: Yaş, Sınıf ve İnternette Geçirilen Vakit ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları	51

Tablo 4.14: Yaş, Sınıf ve İnternette Geçirilen Vakit ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	52
Tablo 4.15: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluşun Sanal Ortamda Söylentiye Maruz Kalma(Kurban) Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları.....	53
Tablo 4.16: Sanal Zorba/Kurban Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları.....	54
Tablo 4.17: Cinsiyet ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları.....	55
Tablo 4.18: Cinsiyet ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları.....	55
Tablo 4.19: Sanal Zorba/Kurban Puanlarının Yaşa Göre İncelenmesine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları.....	55
Tablo 4.20: Yaş ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları.....	58
Tablo 4.21: Yaş ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları.....	58
Tablo 4.22: Sanal Zorba/Kurban Puanlarının Sınıfa Göre İncelenmesine İlişkin ANOVA Testi Sonuçlar.....	59
Tablo 4.23: Sınıf ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları.....	61
Tablo 4.24: Sınıf ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları.....	61
Tablo 4.25: Sanal Zorba/Kurban Puanlarının İnternette Geçirilen Vakte Göre İncelenmesine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları.....	62
Tablo 4.26: İnternette Geçirilen Vakit ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları.....	64

Tablo 4.27: İnternette Geçirilen Vakit ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları.....	64
--	----

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Yaradılışı gereği sosyal bir varlık olan insan, doğduğu andan ölene kadar diğer insanlarla iletişim ve etkileşim halindedir. Sosyal özelliği ile insan, toplumdaki diğer bireylerden etkilenmekte, onları da etkilemektedir (Hortaçsu, 2003). İnsanoğlu yer aldığı bütün kültürler içerisinde, başka kişilere performans sergilerken kaygı yaşamaktadır. Sosyal ortamlarda insanların karşılaşılabildiği kaygı, bir seviyenin üzerine çıktığı takdirde insana zarar vermeye başlayabilir. Yaşanan kaygının yüksek olma düzeyi sosyal fobi (sosyal kaygı bozukluğu) olarak adlandırılmaktadır. İlk defa Pierre Janet tarafından 1903'te kullanılan sosyal fobi kavramı, yazı yazarken, konuşurken ve piyano çalarken başka insanlar tarafından izlenebileceği korkusu yaşayan bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır (Heckelman ve Schneier, 1995: 3).

Dilbaz (1997: 18), sosyal fobiyi bireyin başkalarının değerlendirmelerinden sürekli korkarak onların kendisini aşağılayacağını düşünmesi ve onlara karşı gülünç duruma düşeceği davranışları sergilemekten korkması olarak tanımlamıştır. Sosyal fobinin başlıca özelliği, kişinin diğer insanlar tarafından olumsuz değerlendirileceğini düşünerek onlara karşı küçük duruma düşmekten korkmasıdır (Çetin vd., 2010). Sosyal kaygısı bulunan bireyleri tehdit eden kitle hitap ettiği kitledir ve o kitlenin kişiyi olumsuz değerlendirmesi sosyal kaygının oluşmasındaki başlıca nedendir (Rapee ve Heimberg, 1997: 741). Sosyal kaygısı bulunan bireylerin başlıca çekincesi çevresindeki kişiler tarafından olumsuz değerlendirmeye maruz kalmasıdır. Bu durum kişilerin sosyal ortamlarda rahat hareket edebilmelerini zorlaştırmaktadır. Çevresi tarafından olumsuz değerlendirilmekten korkan kişilerin karşılaştıkları bir

diğer sorun da bu korkunun çevresi tarafından fark edilmesidir. Sosyal kaygı; mesleki başarısızlık, karşı cinsten arkadaş edememe, okulda başarısız olma, alkol ve ilaç kullanımı, intihar düşüncesi ve intihar girişimi, arkadaşlık ilişkilerinde başarısızlık gibi pek çok durumun yaşanmasına neden olmaktadır (Yıldırım vd., 2011: 905).

Kişinin başkaları tarafından düşmanca ve kötüleyici eleştirileceğini düşünmesi (Leary, 1983: 371) sonucunda sürekli endişeli olması, olumsuz değerlendirilme korkusu olarak tanımlanır (Aydın, 2008; Leary, 1983: 371-375; Weeks vd., 2008; Aydın, 2008; Weeks vd., 2008: 44).Yaşanan endişe, olumsuz değerlendirilme korkusu yaşayan kişinin;

- Sosyal faaliyetlerde yer alırken veya hazırlanırken kötü biçimde değerlendirileceğini düşünmesine (Weeks vd., 2005: 179),
- Sosyal performans gereken faaliyetlerde diğer insanların o kişiden beklentilerinin fazla olduğunun düşünülmesine,
- Performans ve yeteneği konusunda şüphe duymaya (Rapee ve Heimberg, 1997: 741),
- Hata yaparsa toplum tarafından dışlanacağı gibi kaygıları olmasına neden olmaktadır (Clark ve Wells, 1995: 69). Bu gibi kaygılar yaşayan bireyler, toplum tarafından dışlanmamak için sosyal ortamlardan olabildiğince kaçınmakta, güvenlik sağlayıcı davranışlar sergilemeye çalışmaktadır (Rapee ve Heimberg, 1997: 741).

Olumsuz değerlendirilme korkusunun kişinin öğrenme-öğretme davranışlarına da etkileri bulunmaktadır. Olumsuz değerlendirilme korkusu kişinin başarısız olmaktan korkmasına neden olurken, akademik kişilik saygısının (Dinnel vd., 2002; Kocovski ve Endler, 2000: 347), akademik başarısının (Kuhl ve Kraska, 1989: 343) ve öğrenme yöneliminin düşmesine neden olmaktadır. Olumsuz değerlendirilme korkusu sınav kaygısı (Dinnel vd., 2002) ve performans sergilemekten kaçınma yöneliminin (Mckinney, 2003; VandeWalle, 1997: 995) artmasına neden olmaktadır.

Akademik risk alma davranışı öğrencilerin sınıf içerisindeki davranışlarını etkileyen bir diğer faktördür. Alternatif yolları deneme, doğruluğundan emin olunmayan fikirleri dile getirme ve soru sorma davranışları akademik risk alma davranışlarından bazılarıdır (Beghetto, 2009). Akademik risk alma davranışı ödev yapmama eğilimi (ÖYE), başarısızlıktan sonra yeniden toparlanma ve etkin olma eğilimi (BSYTEOE), güç işlemleri tercih etme eğilimi ve başarısızlık sonrası olumsuzluk eğilimi (BSOE)

olmak üzere dört boyutlu bir yapıdır (Korkmaz, 2002). BSYTEOE ve GİTE yüksek olan öğrenciler ile BSOE ve ÖYE düşük olan öğrenciler akademik risk alma konusunda oldukça isteklidir (Öner vd., 2013: 1). Risk alma düzeyi düşük olmayan öğrenciler;

- Başarısız olma ihtimali olsa dahi sınıf içi etkinliklerde yer almak ister (Strum, 1971),
- Öğrenme süreci bu öğrencilere zevkli gelir,
- Öğrenme süreci boyunca karşılaştıkları zorluklara başa çıkarlar (Clifford, 1988),
- Öğrenme ortamında problem çözme becerisine sahiptirler (Tay vd., 2009: 1099) ve motivasyonu üst düzeydir (Clifford, 1988; House, 2002).

Akademik risk alma eğilimi yüksek olan öğrencilerin akademik beklentilere yönelik yaşadıkları stres (İlhan ve Çetin, 2013: 1)ve öğrenilmiş çaresizlik duyguları ise son derece düşüktür (Esen Kıran, 2005: 8; Neihart, 2010: 289). Akademik risk almak için istek olan öğrencilerin öğrenme yönelimli oldukları bilinmektedir (Ames, 1992). Bu öğrenciler aynı zamanda yeni bilgi ve beceriler edinmek için çalışmaktadırlar (Ames ve Archer, 1988; Bråten ve Stromso, 2004: 371; Dupeyrat ve Mariné, 2005). Olumlu etkiler öğrenmeyi kolaylaştırırken (Clifford, 1991), akademik risk almaya istekli öğrencileri isteksiz öğrencilerden daha başarılı kılmaktadır (Clifford, 1991; Clifford ve Chou, 1991; House, 2002). Bu kapsamda akademik risk alma davranışlarının eğitimciler ve öğretmenler tarafından desteklenmesi, başarıların artmasına katkıda bulunacaktır.

Bireyin temel ihtiyaçları olan fizyolojik ve güvenlik gibi ihtiyaçların ardından ortaya sosyal ihtiyaçlar çıkmaktadır. İnsan yapısı gereği bir grup içerisinde yer almaya kendisini zorunlu hissetmektedir (Maslow, 1968). Bireyin sosyal ihtiyacı en fazla hissettiği dönem ergenlik dönemidir. Ergen bireyler hızlı fiziksel gelişim içerisindeyken bu gelişime uyum sağlamaya çalışmakta, çevresinin beklentilerine göre hareket etmektedir. Bireyin toplum içindeki yeri, nasıl kişilik sahibi olacağı bu dönemde belli olur. Bu dönemin olabildiğince sağlıklı geçirilmesi, kişinin yaşamının geri kalanını olumlu şekilde etkileyecektir.

Ergenlik dönemindeki bireyler için saygınlık kazanma ve statü sahibi olma son derece önemlidir. Toplumsal uyumun sağlanması için bu ihtiyaç karşılanmalıdır. Ergenlik dönemi toplum tarafından uyum-uyumsuzluk dönemi olarak kabul edilebilmektedir. Ergen bireylerin toplumsal uyumları zamanla gerçekleşir.

Arkadaşlık ilişkilerini ebeveyn ilişkilerinden ayırt eden temel fark, bireyin koşulsuz biçimde kabul edilmemiş olmasıdır. Bu yönüyle arkadaşlık ilişkileri bireyler için kimi zaman mutluluk verici olsa da kimi zaman hayal kırıklığı oluşmasına neden olur. Bu kapsamda diğer insanlar tarafından beğenilmenin, yakışıklı veya güzel olmanın, başarılı olmanın ve popüler olmanın ergenler arasında önemli anlam taşıdıkları gözlemlenmektedir (Krause-Parello, 2008: 66).

Okul dönemine gelen çocukların üzerinde ailenin etkisi giderek azalmaktadır. Bu dönemde çocuklar arkadaşlık ilişkilerine ve okul yaşantılarına önem verirler. Ergen bireylerin okul yaşantılarının sorunsuz biçimde ilerlemesi son derece önemlidir. Kendisine bir arkadaş grubu edinen bireylerin sosyal, sağlıklı ve ahlaklı oldukları bilinmektedir (Steinberg, 2013: 223). Okullar sosyalleşmenin sağlanması için deney yeri olarak görülebilir. Ergenler günlerinin üçte birini okullarda geçirirken, okul dışındaki zamanlarında da akranlarıyla beraber vakit geçirmeyi tercih ederler (Santrock, 2014: 296).

Olgunluk düzeyleri ve yaşları aynı olan bireyler akran olarak adlandırılır (Steinberg, 2013: 217; Santrock, 2014: 298). Akran gruplarının temel fonksiyonlarından birisi, kişiye ailesinin dışında bilgi sağlıyor olmasıdır. Ergenler kendi yetenek ve davranışları hakkında akran gruplarından geri dönüş alırlar, davranışları akranlarının düşüncelerine göre şekillenir. Akran grupları tarafından beğenilen davranışların ergenler tarafından tekrar edildiği gözlemlenmektedir. Ergenler aynı zamanda akranlarıyla olan ilişkilerini düşünerek, adalet ve tarafsızlık ilkeleriyle tanışırlar. Ergen bireyin akranları tarafından reddedilmesi ve görmezden gelinmesi ise olumsuz duyguların oluşmasına neden olur. Yaşanabilecek olası bir ihmal veya dışlanma, kişinin hayatının geri kalanında karşılaşılabileceği ruhsal bozukluklarla ilişkili olabilir (Hymel vd., 2011). Olumsuz akran ilişkileri suç işleme, depresyon, düşük akademik başarı gibi pek çok olumsuz durumun oluşmasına neden olabilir (Santrock, 2014: 298; Steinberg, 2013: 217)

Ebeveynlerin, öğretmenlerin, anne-babaların ve en genel olarak toplumun iyi okul olarak temel algıları okulun akademik başarısı, eğitim kalitesi ve entelektüel faaliyetlerdir. Günümüzde okullar akademik başarılarına göre iyi okul sıfatını kazanmaktadır fakat pek çok araştırmacı akademik performansın tek başına yeterli olamayacağını savunmaktadır. Bu anlayışın temelinde öğrencilerin yaratıcılıklarının geliştirilmesi ile duygusal, sosyal ve fiziksel olarak desteklenmeleri yer alır (Durmaz,

2008; Doğanay ve Sarı, 2006: 107; İnal, 2009; Korkmaz, 2009; Leonard, 1995; Mok ve Flynn, 2002: 275; Sarı vd., 2007; Tangen, 2009: 829).

Nevmann, Brown ve Lamborn(1992) yedinci ve on ikinci sınıf öğrencilerine yönelik yaptıkları bir çalışmada öğrencilerden okulun en iyi ve en kötü yönlerini sıralamalarını talep etmiştir. Öğrencilerin okulun en iyi yönlerine verdikleri ortak cevap “yeni insanlarla tanışmak ve arkadaşlarıyla vakit geçirmek” iken en kötü yönlerine verilen popüler cevaplar ise “okulun sıkıcı yapısı ve ödevler” olmuştur.

Okul, psikolojik temel gereksinimler, öznel iyi oluş ve öz belirleme kavramlarıyla bütünlük yapısıdır. Öz belirleme kuramı davranışın üç temel psikolojik ihtiyaçla motive olduğunu savunmaktadır. Okula kendini bağlı hissetme çoğunlukla akademik motivasyonla ilgilidir. Pozitif duygular yoğun biçimde yaşandığı takdirde akademik başarının arttığı gözlemlenmektedir (Deci ve Ryan, 1985; Deci ve Ryan, 2000).

Temel psikolojik ihtiyaçlar kuramı öğrenciler kendilerini okula ait hissetmediklerinde depresyona girebileceklerini (Millings vd., 2012: 1061) ve alkol kullanımı, şiddet ve okulu bırakma gibi davranışların oluşabileceğini savunmaktadır (Battistich vd., 1995; Tian vd., 2015).

Öğrencilik hayatı, pek çok insan için önemli anlam teşkil etmektedir. Okul yıllarında günlerinin büyük kısmını okullarda geçiren öğrencilerin burada edindikleri tecrübeler, hayatlarının geri kalan kısmını büyük ölçüde etkilemektedir. Gençlerin son yıllarda okullarda yaşadıkları disiplin problemlerinin birçoğuna saldırganlığın neden olduğu görülmektedir (Öğülmüş, 2006: 16). Saldırganlığın alt boyutu olarak kabul edilen bir kavram olan ise zorbalık, öğrenciler arasında giderek yaygınlaşmaktadır (Pişkin, 2002: 531). Yapılan araştırmalar öğrenciler arasındaki zorbalığın %60 seviyelerinde olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Kartal ve Bilgin, 2009: 539).

Siber zorbalık (cyberbullying), elektronik zorbalık (electronicbullying), siber tehdit (cyberthreat), sanal taciz (cyberharrassment), internet zorbalığı (internet bullying) ve sanal kurban olma (cybervictimization) kavramları sanal zorbalık başlığı altında toplanmaktadır. Bir öğrencinin başka bir öğrenci veya öğrenci grubu tarafından tekrarlı olarak olumsuz muamele görmesi akran zorbalığı olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 1993). Akran zorbalığı davranışı kavramını, ilk olarak Norveçli araştırmacı Olweus ortaya çıkarmıştır. Okullarda sıkça karşılaşılan bu durum eğitimcileri çözüm

aramaya mecbur bırakılmaktadır. Akran zorbalığı davranışları kimi zaman şakalaşmalardan meydana gelse de intiharlarla sonuçlanan psikolojik sorunlara neden olabilir (Boulton ve Smith: 315, 1994; Shariff, 2008). Donnellan(2006), zorbalık yapan kişilerin temel amacının güçlü olmak olduğunu savunmaktadır. Ögülmüş(2006: 16) ise zorbanın elindeki gücü başkalarının haklarını gasp etmek amacıyla kullandığını belirtmektedir. Yapılan araştırma ve çalışmaların çoğunda zorbalığa, sosyal ve ailesel etkenlerin neden olduğu saptanmıştır. Çocukların erken yaşlarda zorbalığa başvurmalarına, doğru rol modellerin olmaması (Olweus, 1993; Willard, 2007), şiddete maruz kalınması (Olweus, 1993; Pepler ve Craig, 2000; Shore, 2005) ve yanlış yönlendirmelerin neden olduğu bilinmektedir. Zorbalığın ortaya çıkma nedeni ne olursa olsun, birçok kişi bu davranıştan doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz etkilenmektedir. Zorbalığın içerisinde yer alan taraflar kimi çalışmalarda yalnızca kurban ve zorba olarak değerlendirilmiştir (Bilgiç ve Yurtal,2004; Bilgiç, 2007; Henderson vd., 2002). Zorbalığa maruz kalmayan fakat tanık olan öğrenciler ise kimi çalışmalarda şahit veya tanık sınıfında yer almaktadır (Genç, 2007).

1.2. Araştırmanın Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi şu biçimde belirlenmiştir:

“Lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korku düzeyi, öznel iyi oluş düzeyleri ve sanal zorbalık düzeyleri arasında nasıl ilişkiler vardır?”

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirme korkusu ve öznel iyi oluş düzeyinin tespit edilmesi; sanal zorbalık düzeyinin de belirlenerek bu üç değişken arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasıdır.

Alt problemler ise aşağıda sıralanmaktadır:

1. Lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyleri ile sanal ortamda cinsel zorbalık davranışı arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyleri ile sanal ortamda engelleme ve zarar verme davranışı arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyleri ile sanal ortamda söylenti çıkarma davranışı arasında nasıl bir ilişki vardır?

4. Lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyleri ile sanal ortamda cinsel zorbalık mağduriyeti arasında nasıl bir ilişki vardır?
5. Lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyleri ile sanal ortamda engelleme ve zarar verme mağduriyeti arasında nasıl bir ilişki vardır?
6. Lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyleri ile sanal ortamda söylenti çıkarma mağduriyeti arasında nasıl bir ilişki vardır?
7. Lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu düzeyleri ile öznel iyi oluş düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

1.4. Araştırmanın Önemi

Yaşadığımız dönemde zorbalık, pek çok toplumsal ve kişisel soruna neden olabilecek bir davranış olarak kabul edilmektedir. Akran zorbalığının öğrenciler arasında olması ve zorba ile kurbanların aynı ortamda yer alması bu saldırganlık türünü diğerlerinden ayırt etmektedir (Pişkin, 2002: 531). Akran zorbalığı öğrencinin okul hayatını son derecede olumsuz etkilemekle beraber öğrencinin psikolojik sorunlar, sosyal bozukluklar ve devamsızlık gibi pek çok durumla karşı karşıya kalmasına neden olabilir (Bilgiç ve Yurtal, 2009; Dake vd., 2003: 173; Gökler, 2009: 511; Kapıcı, 2004: 1; Kowalski vd., 2008; Pepler vd., 2004; Shariff, 2008; Shore, 2005; Willard, 2007; Yodprang vd., 2009). Yapılan araştırmalar Türkiye’de ve diğer ülkelerdeki saldırganlık oranlarının yüksek olduğunu ve gün geçtikçe arttığını gözler önüne sermektedir (Gözütok, 2008; Öğülmüş, 2006: 16; Uzbaş, 2009: 90). Türkiye genelinde bu sorunun önlenmesi için birçok uygulama ve çalışmalar geliştirilmiştir. Sosyal etkinliklerde, ders içeriklerinde ve rehberlik faaliyetlerinde yapılan güncellemelere ek olarak velilere ve eğitimcilere yönelik projeler de uygulamaya konmuştur.

2010 yılının Ocak-Mart ayları arasındaki istatistiklerden, 16-74 yaş aralığındaki bireylerin bilgisayar kullanım oranının %43,2, internet kullanım oranının ise %41,6, olduğu sonucuna varılmaktadır. İnternet kullanıcılarının ise %46,8’lik kısmı farklı güvenlik problemlerinden şikâyetçidir. En sık rastlanan problem, zaman ve bilgi kaybının oluşmasına neden olan programlardır. Bu programların ardından ise ikinci sırada istenmeyen e-postalar yer alır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2010). Akran zorbalığı günümüzde sadece okullarla kısıtlı kalmamış, internet, bilgisayar ve cep telefonu gibi araçlara da yayılmıştır (Hinduja ve Patchin, 2009). Sıradan zorbalıkla

karşılaşan öğrenciler mağduriyetlerini yetişkinlerin yanında olarak dindirmeye çalışırken, sanal zorbalık olaylarında bazen yetişkinler bile savunmasız kalabilmektedir. Öğretmenlerin teknolojiden yeterli seviyede yararlanamaması ve öğrencilerin yetişkinlerinden yardım talep etmeden sanal zorbalığın üstesinden gelmeye çalışmaları, sanal zorbalığa sanal zorbalıkla cevap verilmesine neden olabilmektedir (Willard, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009).

Ergenlerin okullardaki iyi davranışlarını mercek altına alan pek çok araştırmacı, ergenlerin kendilerini okula ait hissetmelerinin ve okul hayatlarından tatmin olmalarının her türlü gelişimlerine katkıda bulunduğunu ve akademik başarılarını arttırdığını, riskli ve sorunlu davranışları ise azalttığı sonucuna varmıştır (Doğanay ve Sarı, 2006: 107; Durmaz, 2008; İnal, 2009; Korkmaz, 2009; Sarı vd., 2007; Sarı, 2012: 95; Tian vd., 2014; Tian vd., 2015; Tian vd., 2016; Casa vd., 2004: 252). Ergenler için bir arkadaş grubunda yer almak ve akranlarının beğenisini kazanmak son derece önemlidir. Bu durumlar gerçekleştiği takdirde ergen bireylerin benlik bilinci gelişir, sosyal ve ahlaki gelişimler de bu durumdan olumlu etkilenir. Fakat ergenlerin akranları tarafından beğenilmemesi veya bir arkadaş grubu içerisinde yer almaması bireyde düşmanlık ve yalnızlık gibi duyguların oluşmasına neden olabilir. Bu dönemde yaşanabilecek olası bir ihmal ya da dışlanma, kişinin ruh sağlığını son derece olumsuz etkileyecektir (Hymel vd., 2011). Olumsuz akran ilişkileri akademik başarısızlık, depresyon, uyuşturucu kullanımı, okulu bırakma hatta intihara bile neden olabilmektedir (Steinberg, 2013; Santrock, 2014).

Öğrencilerin okul içerisindeki tüm duyguları akademik performanslarını etkileyebildiğinden öğretim programlarının öğrencilerin sosyal, kişisel ve duygusal ihtiyaçlarına yönelik olması gerekmektedir (Senemoğlu, 1997).

Erken ve orta ergenlik döneminde bulunan çocukların soyut düşünebilme kabiliyetlerindeki artış, önceki dönemlere göre duygulara, ilişkileri ve inançları daha dikkate almaya başlamış ve iletişim kurmak eskisinden daha önemli hale gelmiştir. Bu dönemde yer alan bireyler yalnızca çok boyutlu iletişim değil yüksek seviyede iletişim becerileri de sergileyebilmektedir. Ergen bireylerin yaşları ilerledikçe soyut düşünme yetenekleri de gelişmekte, çevresindekilerle empati kurabilmektedirler.

Ergenlik dönemindeki gençlerin ebeveynleriyle olan ilişkileri günden güne değişmektedir. Bu dönemdeki bireyler için güçlü akran ilişkileri oluşturmak ve yeni arkadaşlıklar kurmak son derece önemlidir. Ergenler aileden bağımsız olarak kendilerine bir kimlik edinmeye çalışmakta, kendilerini ait hissedecekleri grup aramaktadırlar. Sosyal çevredeki farklılıkların giderek artması, değişimleri son derece hızlı olan ergenler için uyum sorunları oluşturabilmekte, bu sorunlara bağlı olarak da psikolojik, davranışsal ve gelişimsel problemler gün yüzüne çıkabilmektedir.

Ergenlik döneminde karşılaşılabilecek olaylar ve edinilecek tecrübeler, bireyin yaşamını şekillendireceğinden büyük önem taşımaktadır. Bu dönemde karşılaşılabilecek olan olası bir sanal zorbalık ve olumsuz değerlendirme, bireyin psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir.

Öznel iyi oluş seviyesi fazla olan ergen bireylerin bu durumdan ergenlik dönemlerinde ve hayatlarının geri kalanında olumlu etkilendikleri bilinmektedir. Psikolojideki mutluluğa karşılık gelen öznel iyi oluş düzeyinin ergenler için sağlanması ve korunması son derece önemlidir. Bu dönemdeki öznel iyi oluş seviyesinin fazla olması kişinin hayatını psikolojik, gelişimsel ve sosyal açıdan olumlu etkileyebildiği gibi sanal zorbalık ve olumsuz değerlendirme ise bireyin hayatı için önemli sorunlar teşkil edebilmektedir.

1.5.Varsayımlar

Araştırmamız aşağıda yer alan varsayımlardan hareketle sürdürülecektir:

- Araştırmaya katılan öğrencilerin doğru ve içten cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- Kullanılan ölçme araçlarının geçerliliği ve güvenilirliği ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırma örnekleminin verdiği yanıtlarla sınırlandırılmıştır.

1.7.Tanımlar

Sanal Zorbalık: Dijital teknolojiler aracılığıyla sosyal saldırganlığın farklı şekilleriyle veya kötü yazılımlarla karşı tarafa zarar verme davranışıdır(Hinduja ve Patchin, 2014).

Olumsuz Değerlendirilme Korkusu: Kişinin görünüşüne ya da sosyal performansına göre başka kişilerden negatif değerlendirme alacağına dair beklenti içine girmesi ve bu durumda bulunmaktan korkmasıdır(Watson ve Friend, 1969: 448).

Öznel İyi Oluş: Kişinin yaşam tarzını değerlendirerek bir kaniya varmasıdır (Diener vd., 1985).

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Olumsuz Değerlendirilme Korkusunun Tanımı

Sosyal kaygı, kişinin sosyal çevrede değerlendirilme olasılığını yüksek düzeyde hissetmesidir. Kişinin görünüşüne ya da sosyal performansına göre başka kişilerden negatif değerlendirme alacağına dair beklenti içine girmesi ve bu durumda bulunmaktan korkması, olumsuz değerlendirilme korkusu (ODK) olarak tanımlanmaktadır(Watson ve Friend, 1969:448).

Korkunun dikkat odağında bulunduğu esnada kişinin güçsüz taraflarının görünmesiyle birlikte başka kişi ya da kişilerden aldığı sinyallere duyarlı olma durumu, sosyal anksiyete olarak tanımlanmaktadır. Kişilerden gelen sinyallerin negatif ya da pozitif olması, kişinin kendi fikirleri için çok önemli olmaktadır. Pozitif yorumlar alan bir kişi, kaşı tarafa iyi görüldüğü bilincini elde edecek ve özgüvenini artırabilecektir. Fakat tam tersi bir durumda negatif yorumlar alan kişi, özgüvenini kaybedebilmekte ve saldırıya açık hale gelebilmektedir (Beck vd., 2005).

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre utanma, insanın diğer insanların gözünde küçük duruma düşmesinden dolayı mahcup olması ve hüzünlenmesidir. Utanma kavramına bilişsel açıdan bakıldığında ise kişinin toplumda görüldüğü esnada diğer insanlar tarafından izlenmesi ya da izlendiği fikrinde olduğunda sosyal imajının zedelenmesine dair bir duygu olarak tanımlanabilmektedir. Böylece sosyal açıdan anksiyöz olan kişilerin, utanma duygusundan kaçındıklarını belirtilmektedir. Utanma hissi, kişinin sosyal imajından dolayı ortaya çıkan fikir değildir. İzleyen kişinin

aklından geçen ya da geçme olasılığı olan fikirlerin oluşturduğu histir (Beck vd., 2005).

Fiziki açıdan negatif fikirlere sahip olan bireyin içinde oldukları bedeninin dış görünümünden ötürü sosyalleşme ve tanışma eylemlerinin olacağı ortamlara girmediği, orada yer almak istemediği ve çoğunlukla bedensel dismorfik bozukluğu olan bu bireylerde sosyal anksiyete bozukluğuyla sık karşılaşıldığı gözlemlenmektedir(Doğan vd., 2011).

2.2. Öznel İyi Oluş Kavramı

Bireyin yaşam tarzını değerlendirerek bir kanıya ulaşması, öznel iyi oluş olarak tanımlanmaktadır. Öznel iyi oluşun yapısı tek kapsamlı değildir. Öznel iyi oluşta pozitif duygulanım, negatif duygulanım ve hayat tatmini şeklinde üç önemli öge bulunmaktadır (Diener, 1984). İlgi, alaka, coşku, sevinç, övünme, sevgi, itimat ve beklenti hisleri pozitif duygulanıma örnek olarak gösterilebilmektedir. Suçluluk, kin, kıskançlık, keder ve hiddet ise negatif duygulanım örnekleridir. Hayat tatmini ise öznel iyi oluşun kognitif birleşene olarak görülmektedir. Kişinin farklı yaşam alanındaki tatmin oluşuna dair değerlendirmelerdir (Diener vd., 1985).

Kişi, zevk aldığı hayatı daha fazla yaşıyor ve zevk almadığını daha az yaşıyor ise yüksek düzeyde öznel iyi oluşa sahip olduğu söylenebilmektedir. Kısaca öznel iyi oluş, kişinin hayatındaki kognitif ve hissel açıdan öznel değerlendirilmesini kapsamaktadır.

2.2.1. Öznel İyi Oluşla İlgili Kavramlar

Tarih boyunca farklı düşünürler, hayatta en çok haz alınan fazilet, üstünlük gibi özelliklerin sistemini yapmış ve iyi yaşam için gerekli hislerin olduğunu savunarak iyi bir hayatın öznel tasnifi konusunda farklılık gösteren çalışmalar yapmışlardır. Eski yunanlar, iyi bir hayat sürmek için gerekenleri bilmeyi arzulamışlardır. “Hayatı cazibeli kılan nedir?”, “İyi bir hayatın niteliğini ne belirler?” ve “Nasıl elde edilir?” gibi soruların cevabı bireyin diğerlerinden farklı olarak ne algıladığı önemsenmeksizin bireyin yaşam hakkındaki düşünce ve hisleridir. Niteliğin öznel tasnifi ile kişi, kendi yaşamının önemli olup olmadığına karar verebilme hakkını elde etmektedir. Yüksek dereceli niteliğe sahip yaşamın tasnif edilmesinde “öznel iyi oluş” ve sözel açıdan dilde bulunan “mutluluk” kavramları incelenmelidir. Öznel iyi oluş, kişinin kendi yaşamındaki kişisel istekleri doğrultusunda istenilen ve iyi açıdan

öznel düşüncelerin doğruluğunu ifade etmektedir. Kişinin hayatında haz aldığı durumların çok olması ve kederlerinin minimum seviyede bulunması, hayatından memnuniyet derecesinin artması, istemediği hisleri azaltması ve istediği hisleri yoğun duyması, dikkat çeken sosyal faaliyetlere katılması öznel iyi oluş seviyesinin fazla olduğu anlamına gelmektedir. Bu durumda ruhsal sağlığın ve yaşamın korunması önem taşımaktadır. Ancak öznel iyi oluş alanı, kişilerin kendi hayatına verdiği kıymete odaklanmaktadır. Öznel iyi oluş sınıflandırıldığında iyi bir hayat ve güzel hislerin kıymeti ön plandadır. Bu durum kişinin hayatında zevk aldığı hisleri çok yaşaması anlamını taşıyabileceği gibi o an bu hisleri yaşamasa bile yatkın olabileceğini anlatmaktadır (Diener, 1984).

Öznel iyi oluş istenen hislerin çokluğunu, istenmeyen hislerin azlığı ve yüksek derecede bir yaşamın hazzını içinde barındırmaktadır. Ancak ruhsal bilim araştırmacıları uzun zamandır kişilerin mutsuz olmasını sağlayan faktörleri detaylı şekilde incelemelerine rağmen olumlu iyi oluşu çoğunlukla yok kabul etmişlerdir. 21. yüzyılın başlangıcında genellikle kişilerin ruhsal durumlarına dair araştırmalar yapılmıştır fakat mutlu olma konusu az sayıda ruhsal bilimci tarafından ilgi görmüştür. Bu az sayıdaki araştırma ise çoğunlukla mutlu insanın tasnifi için yapılmıştır. Günümüzde ise hem sosyal bilimciler hem de davranış bilimcileri bu konuya odaklanarak araştırmalarını artırmışlardır. Pratik ve teorik olarak yapılan incelemeler, daha hızlı yapılmış ve bilim insanları bir yaşamın pratiksel görgü yöntemine doğru yönelim göstermişlerdir (Diener, 2002).

Wilson, öznel iyi oluş konusunda dair çabalarında iki önemli sonuca ulaşmıştır. Bunların ilki Wilson'un mutlu insan görüntüsü ve onun sahip olduğu niteliklerdir. Wilson'a göre mutlu bir kişi; genç, iyi eğitilmiş, sağlıklı, dışa dönük, kaygısız, iyimser, dindar, iyi gelire sahi, evli, benlik saygısı olan, mütevazı beklentiler içine giren, iyi iş imkânı bulunan bireylerdir. Ulaşılan ikinci sonuca bakıldığında ise Yunan filozoflarından günümüze kadar 2000 yılda yapılan çalışmalar içinde mutluluğun anlamlandırılması konusunda kurumsal açıdan ilerlemenin az olmasıdır (Diener, 1984).

Öznel iyi oluşun birçok bileşeni bulunmaktadır. Bunlar; yaşam doyumu, hoş pozitif duygular ve hoş olmayan duygulardır. Öznel iyi oluşun büyüleyen kısmı; insanın bir kişinin iyi oluşuna yönelik fikirlerini, anlık duygularını daha genel ve büyük genel yapıları ayırt etmesiyle birlikte oluşmaktadır (Diener, 2002). Kişinin hayatını

tamamen ele alan bilişsel değerlendiremeye bağlı genel yargıları temsil eden yaşam doyumu, öznel iyi oluşun temel bileşenlerindedir(Pavot, 2008). Kişinin hayatına dair değerlendirici tutumlarına bağlı olan yaşam doyumu ve doyum alanları da öznel iyi oluşun bilişsel bileşenlerinden biri olarak görülmektedir. Ayrıca öznel iyi oluşun diğer bileşenleri pozitif ve negatif his, kişilerin hayatlarında hoş olan ve olmayan hislerin seviyesini belirttiğinden dolayı öznel iyi oluşun duygusal bileşeni olarak görülmektedirler (Eid vd., 2008). Araştırmacılara göre duygular; uyuma yardım etmeye çalışırken evrimleşmiş, hoş giden ve gitmeyen olarak ikiye ayrılmışlardır. Bu sebeple uygun durumlarda eşit şekilde tercih edilmektedirler. Araştırmacılar pozitif hisleri istenen, negatif hisleri ise istenmeyen kategorisi içinde görmektedirler (Diener, 2009).

Öznel iyi oluşa yapı olarak bakıldığında pozitif ve negatif hislerin birbirinden bağımsız olduğu belirtilmektedir. Deneysel araştırmalar ise bu durumla uyum göstermektedir (Eid vd., 2008: 115). Literatürde öznel iyi oluş, kişilerin bilişsel yargılarını ve duygusal tepkilerini barındıran hayatlarını, pozitif olarak nasıl ve neden yaşadığı ile ilgilenmektedir. Bu sebepten dolayı yapılan araştırmalar mutluluk, moral, olumlu hisler, doyum gibi terimleri de içermektedir (Diener, 2009).

Uzun vadeli ruhsal ve bilişsel boyutlarının yanında öznel iyi oluş; sevinç, neşe, mutluluk, memnuniyet gibi pozitif duygusal tepkileri de barındıran kavramların büyük kısmını kapsayan bir kategoridedir. Aynı zamanda utanç, üzüntü, öfke, suçluluk, anksiyete gibi negatif duyguların pozitif duygularının seviyesini ve bireyin sağlık, aile ve iş gibi hayatının özel alanlarındaki bilişsel değerlendirmelerini yansıtmaktadır. Kişinin uzun süre boyunca hoşuna giden yaşantısı, hoşuna gitmeyen yaşantısından fazlaysa eğer iyi bir yaşama sahip olduğu belirtilmektedir. Bu şekilde kişinin hayatını değerlendirme noktasında duygusal yaşanmışlıklar ve yansıtıcı yargılar, temelde iki farklı yol sunmaktadır (Diener, 2009).

Tanımlanabilmesi zor olan “mutluluk” terimi, öznedir. Wallis mutluluğu, kişinin yaşamını sevme ve önemseme derecesi olarak görmektedir. Kişinin mutlu hissettiği ve öyle gördüğü durumlar, algıya göre farklı olabilmektedir. Mutlu insanların genellikle sağlıklı, genç, iyimser, dışadönük, evli, dindar, kaygısız, benlik seviyesi yüksek, iyi eğitilmiş, iyi gelire sahip, beklentileri mütevazı olan ve iyi iş imkanına sahip kişiler olduğu hakkında genel bir görüş bulunmaktadır(Yetim, 2001). Mutluluk kavramı farklı şekillerde tanımlanabilmektedir ancak genellikle zenginlik, güç ve

başarıyı belirtmektedir. Mutluluk kelimesi kişinin bolluk içinde yaşamını sürdürme isteği ile ortaya çıkmıştır(Çevik, 2010).

Tuzgöl (2004: 103), iyilik halini bireyin işlevselliği ile ilişkilendirmektedir. Öznel iyi oluş ifadesi ise kişinin yaşamına dair öznel değerlendirme yapmasıdır. İyilik hali, kişinin pozitif hisler taşımasına imkan tanıyacak olan bir hayat standardı ve yaşam tarzı ile ilgilidir. Kasapoğlu kişinin iyilik hali, onun potansiyelini ortaya koyacak olan hareketlerin tamamı olarak ifade etmektedir. Bütünsellik önem taşımaktadır ve iyilik halinin boyutları birbiri ile iç içedir. Birinin işlev kaybı veya düzensizlik yaşaması durumunda tüm boyutlar etki görecektir. Dunn'a göre iyilik hali, bireyin hayatındaki etkinliklerini en iyi olacak şekilde ifade etme potansiyeline yönelik davranış ve gelişim sürecidir. Aynı zamanda iyilik halinin dinamik bir yapı olduğunu belirtmektedir. İyilik halinin farklı boyutları bulunduğunu ifade etmekte ve iyi oluşun tamamlanabilmesi için tüm boyutların aynı anda bir araya gelmesi gerektiği söylemektedir(Kasapoğlu, 2013).

Yaşam doyumu kavramı, öznel iyi oluş ile ilgili olduğu belirtilen diğer bir kavramdır. Yaşam doyumu kavramının tanımlanabilmesi için ilk önce “doyum” kelimesinin neyi ifade ettiği bilinmelidir. Tatmin kişinin istek, ümit, arzu ve gereksinimlerini gidermelidir. Yaşam tatmini, kişinin beklenti içinde olduğu ve içinde bulunduğu durumun karşılaştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Kişinin ümitleri, içinde olduğu durumu karşıladığında yaşam tatmini elde edilmektedir. Tatmin, yaşam içinde birçok niteliği barındırmaktadır. Yaşam tatmini, bir olaya dair tatmin durumu olarak görülmemektedir. Tüm yaşamdaki tatmini belirtmektedir (Özer & Karabulut, 2003: 72).Keser, öznel iyi oluş ve hayat tatmini kavramlarının birbirini karşıladığını belirtmektedir. Öznel iyi oluş, hayat doyumu kavramını da içeren geniş bir olgudur. Yaşam tatmini kavramı da öznel iyi oluşun boyutları içinde bulunmaktadır(Çevik, 2010).

2.2.2. Öznel İyi Oluş Kuramları

Mutluluk psikoloji literatüründe incelenmeden önce birçok alanın ilgi odağı olmuştur. Felsefe alanında Aristoteles, Augustine ve Epiküros'un mutluluk kavramı için çeşitli fikirlere sahiptir(Eryılmaz, 2014). Yıldız(2002) mutluluk kavramını kişilerin ulaşmayı arzuladığı, varoluşun en büyük amacı olarak tanımlanmakta ve birçok toplulukta ise mutluluğun hayatta kalma olduğunu belirtmektedir (Schmid,

2012). Mutluluk, var olan bir nitelik değildir ancak tesadüf sonucunda da kazanılmamaktadır. Kişilerin durumlara ve olaylara yüklediği anlamlar ile elde edilmektedir. Kişi, kendi içindeki süreci denetleyebildiğinde mutluluğu ve hayatın kalitesini anlamlandırabilmektedir (Csikszentmihalyi, 2005). Mutluluk kavramının hakkında farklı düşüncelerin olması, ortak bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır.

Psikolojinin tarihi süreçte kişiye iki önemli yaklaşımı olduğu görülmektedir. Birinci yaklaşım patoloji odaklıdır. Buna göre kişi etkisiz görülmüştür ve negatif çocukluk anıları ile kontrolünde güçlük çektiği dürtüler incelenmiştir. Kişilerin negatif taraflarına yönelmişler ve çoğunlukla rahatsızlıklara odaklanmışlardır. 1970'li yıllara gelindiğinde pozitif psikoloji, gelişmeye başlayan ve olumlu yönlerle ilgilenen bir yaklaşımdır. Pozitif psikolojinin diğer adı da mutluluk bilimidir. Kişinin uyumuna göre kendi potansiyelini nasıl geliştireceği üzerine çalışmalar yapılmaktadır(Eryılmaz, 2014). Kişinin kuvvetli taraflarıyla ilgilenilerek potansiyelini en üst seviyeye taşıması istenmiştir. Pozitif psikolojide iyi oluş iki boyutta incelenmektedir. Bunlar hedonik ve ödömonik boyutlardır. Hedonik boyut, öznel iyi oluşu ifade etmektedir ve kişinin hayattan duyduğu hazzı belirtmektedir(Eryılmaz, 2014). Negatif hislerin, pozitif hislerden fazla olması ise hayattan doyum almama olarak görülmektedir (Diener, 1984). Pozitif psikolojinin içinde bulunan kavramlardan olan öznel iyi oluş; pozitif duygulanım, negatif duygulanım ve hayat doyumunu kapsamaktadır. Öznel iyi oluşun fazla olması, pozitif duygulanımın negatif duygulanıma göre daha fazla olmasıdır. Aynı zamanda kişinin hayatını bilişsel açıdan pozitif değerlendirmesidir (Tuzgöl, 2004: 103).

Öznel iyi oluş kuramları altı adettir. Bunlar; sabit nokta kuramı, uyum kuramı, erek kuramı, etkinlik kuramı, yargı kuramı, yukarıdan aşağıya-aşağıdan yukarıya kuramıdır.

2.2.2.1. Uyum Kuramı

Sabit nokta kuramı ile benzer olan uyum kuramının, birbirinden farklı temel noktaları bulunmaktadır. Uyum kuramında mutluluğun kişinin geçmiş anıları ve geleceğe yönelik umutları vurgulanmaktadır. Sabit nokta kuramında vurgu temel genetik yapıya yapılmaktadır(Eryılmaz, 2014).

Uyum kuramına göre olaylar, iyi veya kötü olmalarına göre ilk yaşandığında mutluluk veya mutsuzluk oluşturmaktadır. Fakat zaman geçtikçe duygu yaratım

kuvvetleri azalmaktadır. Kişiler deneyimlere göre zaman içinde duygulara uyum göstermektedirler. Eğer şu an yaşanan olaylar geçmişteki durumdan iyiye kişiler mutluluğu hissedecektir. Böylece kişinin hayat standardı artacak ve yeniliklere uyum gösterecektir (Diener, 1984). Kişinin uyum sağlayabilme niteliğini içinde barındırdığını belirten kurama karşıt olan ve her şartta uyum gösterme eyleminin olmayacağını savunan araştırmalar vardır. Yetim(1991), kişilerin her şartta ve olaya uyum gösterebilmesinin zor olduğunu düşünmektedir. Yaşanan olayın etkisinin azalabileceğini belirtmekte ancak ölçütünü anlayamamaktadır.

2.2.2.2. Sabit Nokta Kuramı

Sabit nokta kuramı, kişilerin mutluluğunun geniş zaman içinde takibinde mutluluk düzeyinin değişmediği savunulmaktadır. Mutluluk düzeyinin değişmemesi ise genetik yatkınlıktan ötürü olmaktadır. Kişilerin mutluluk düzeyinde farklılıklar yaşansa bile sabit bir noktaya geri geleceği belirtilmektedir (Eryılmaz, 2014).

2.2.2.3. Yargı Kuramı

Yargı kuramında kişinin öznel iyi oluşu, reel şartlar ve belirli standartları arasında yapılan karşılaştırmaların sonucuna dayanmaktadır. Birey kendi belirlediği ölçünün üstünde reel bir durumla karşılaştığında mutluluk oluşmaktadır (Diener, 1984). Yargı kuramına göre kişi, olayın oluşturacağı duygu miktarının bilincindedir. Kısaca yargı kuramına göre kişi, içinde olduğu durumu kendisiyle veya onunla ilgili olan dış çevredeki bazı ölçülerle kıyaslamakta ve bunun sonucunda öznel iyi oluşunu belirlemektedir(Yavuz, 2006).

2.2.2.4. Erek Kuramı

Birçok düşünür, mutluluk kavramının arzu ve isteğin doyurulmasıyla mı yoksa isteklerin bastırılmasıyla mı kazanıldığı üzerine fikir yürütmüştür. Bazı (hedonistik) düşünürlere göre istekler doyduğunda kişi mutlu olmaktadır. Sofu düşünürler ise isteğin bastırılması ile mutluluğun sağlanacağını düşünmektedirler (Diener, 2009).

Wilson (1960) tarafından oluşan kuramda; doyum kazanan ihtiyaçların mutluluk getirdiği, kazanamayanların ise mutsuzluk oluşturduğu belirtilmektedir(Akt. Eraslan, 2000). Kuramdaki amaçların ise öğrenilmiş gereksinimler olduğu düşünülmektedir. Kişinin doğuşundan gelen evrensel gereksinimler ile öğrenmeyle gereksinim şeklinde algılanan amaçlar ayrı görülmemektedir. Yani barınma kişinin evrensel bir

gereksinimi olarak görülmekteyken, okulda başarı kazanma öğrenilmiş bir amaçtır (Tuzgöl, 2004: 103).

İnsan davranışının bir hedefe veya hedeflere ve son noktaya doğru ilerlemesi, psikolojinin benimsemiş olduğu temel kabullerden biridir. İnsanlar bilinçli bir şekilde ilişkiler yaşarlar ve hedeflere ulaşabilmek için hareketlerini düzenlerler. İnsan davranışının hedefe yönelik olduğunu belirten ilk fikirler motivasyon kuramlarında ortaya çıkmıştır. Psikoloji biliminin oluştuğundan beri incelediği konulardan biri, davranışa sebep olan nedenlerin bulunmasıdır(Yetim, 2001).

Erek kuramına göre hedefler, kişilere göre değişmektedir. Hedefe ulaşmak amacıyla çaba göstermek, kişileri mutlu etmektedir. Bu sebeple kişiler hedefine ulaştığı zaman pozitif hislere, ulaşamadığı zamanda negatif hislere kapılacaktır(Kermen, 2013).Bu kurama göre tüm hedefler, öznel iyi oluş seviyesinin yükselmesi konusunda eşit olmamaktadır. Öznel iyi oluş seviyesine hedeflerin türleri, onların yapısı ve eldeki kaynaklar etki etmektedir. Hedef için güçlü inanç ve gereken kaynakları buldurmak, öznel iyi oluş için önemlidir(Çevik, 2010). Kuramda kişilerin mutluluk seviyesindeki farklılıklar, farklı istek ve hedefleri olduğunu içinde olmasından dolayıdır. Kişi, hedefi için doğru hareket ettiğinde daha mutlu olacaktır. Kültür, bu kuramda önemli olan unsurlardandır. Bireyin gereksinimlerine, elindeki kaynaklara, içinde olduğu kültürün değerlerine uygun hedefler seçmesi ve bunlara ulaşabilmesi onun mutlu olmasını sağlamaktadır(Eraslan, 2000).

2.2.2.5. Etkinlik Kuramı

Hedeflerin değil ancak hedeflere ulaşabilmek amacıyla yapılan tüm faaliyetlerin daha doyurucu olduğu düşünülen kuram, etkinlik kuramıdır. Kişinin becerilerine yönelik hedefler belirleyerek buna yönelik hareket etmesi kişinin doyuma ulaşmasına neden olacaktır (Tuzgöl, 2004: 103). Etkinlik kuramında mutluluk, insanın etkinlik ürünü olarak görülmektedir. Öznel iyi oluşun altında eylemler ve davranışlar bulunmaktadır(Çelik, 2008). İnsan önemli hedeflere ve etkinliklere odaklanmalıdır. Etkinlikler sonucunda kendiliğinden gelen sonuç, öznel iyi oluş olarak görülmektedir(Yetim, 2001).Erek kuramında önemli olan sonuçtur ancak etkinlik kuramında önemli olan nokta etkinliğin yapıldığı süreçtir. Yani dağın zirvesine ulaşmaktan çok tırmanma etkinliği mutluluğu sağlamaktadır. Aristoteles mutluluğun

erdemli etkinliklerden geldiğini savunmaktadır. İnsanlar bazı becerilere sahiptir ve bu becerilerin iyi kullanılması mutluluğu oluşturmaktadır (Diener, 1984).

Etkinlik kuramında kişilerin yetenek seviyesi iyiyse etkinlikler ve etkinlikte ortaya çıkan engeller, hazzı sağlamaktadır. Etkinliğin çok kolay olması sıkılmaya, zor olması ise kaygıya neden olabilmektedir. Kişi yoğun bir çaba gerektirecek beklentilerine göre bir etkinlikte bulunursa eğer hedefe ulaşmak kişinin mutlu olmasını sağlayacaktır (Eraslan, 2000).

Csikzentmihalyi, etkinlik kuramının en önemli savunucularındandır. Kuramda kişinin mutluluğu, ilgi çekici etkinliklerde bulunmasına bağlanmaktadır. İlgi çekici etkinlikler, yetenek ve zorluk arasında bir denge kurmaktadır. Bu şekildeki faaliyetler, henüz aşılammış bir durum olmasından ve yeni bilgi edinmeyi sağladığından dolayı insana haz vermektedir. Bu sebeple etkinliğin yeteri kadar yetenek ve stres gerektirmiyor olması ya da kişinin o etkinlikte başarılı olacak yeteneği bulunmaması, kişinin haz duymamasına yol açacaktır. Diğer yandan zor bir etkinlik olması, bireyin yetenek seviyesine eşitse hazzın oranı çok yüksek olmaktadır (Diener vd., 1997).

Etkinlik kuramında kişinin içinde bulunduğu etkinlik, yeteneğiyle örtüştüğü takdirde zevk elde edilmektedir(Malkoç, 2011). Kişiler günlük yaşamın içinde ilgi duydukları ve farklı etkinliklerle uğraştığında daha fazla mutluluk elde etmektedirler (Diener, 1984).

Csikszentmihalyi(2005), her insanın aklında ölmeden önce yapmak istedikleri listesi olduğunu düşünmektedir. Hedefe ulaşmaya olan yakınlığı, hayat kalitesini ölçmektedir. Hedefler, ulaşılamayacak kadar uzak olduğunda öfke ve vazgeçiş olmaktadır. Ancak kısmen bile ulaşım sağlandığında doyum ve mutluluk elde edilir. Etkinlik kuramına göre mutluluğa ulaşmak için sadece hedefe yönelik etkinliğin içinde yer almak yetersizdir. Kişinin gereksinimlerine göre hedefler belirlemesi ve bunun için gereken etkinlik sürecinin onunla uyumlu olması, kişinin mutlu olmasına neden olacaktır (Çevik, 2010).

2.2.2.6. Yukarıdan Aşağı - Aşağıdan Yukarı Kuramı

Yukarıdan aşağı kuramına göre kişilik özellikleri, onların olaylar karşısında vereceği tepkiyi etkilemektedir. Yani, canlı bir mizaca sahip olan kişi, karşılaştığı olayların çocuğunu olumlu bir şekilde yorumlayabilmektedir. Tecrübeleri anlamlandırmak ve

yönlendirmek, kişilik özellikleriyle olmaktadır. Kişinin yaşamış olduğu negatif veya pozitif anılar, mutluluk veya mutsuzluğa göre şekillenmektedir. Kişilik olarak mutsuzluğa yatkın kişiler tecrübelerini negatif şekilde yorumlayacaklardır. Kişilik olarak mutluluğa yatkın olanlar ise tecrübelerini pozitif şekilde değerlendireceklerdir (Diener, 1984). Öznel iyi oluşun kişilik özellikleri açısından, kişilik özelliğinin olaylar karşısında gösterdiği negatif veya pozitif tepkiler oluşturması olarak açıklanmaktadır(Cihangir, 2009).

Aşağıdan yukarı yaklaşımına göre bazı düşünürler, mutluluğun sadece küçük zevklerden ibaret olduğunu belirtmektedirler. Bu kuramda, birey mutluluğunu incelediğinde anlık hazlarını ve acılarını toplayarak bir hesap yapmaktadır. Mutlu yaşamın mutlu anıların birikimi olduğu savunulan görüşte, pozitif tecrübelerin kişiye umutlu bakış açısı ve neşeli tavır kazandırdığı belirtilmektedir (Diener, 1984).

Öznel iyi oluş, yukarıdan aşağıya yaklaşımda kişilik özelliklerine odaklanmaktadır. Aşağıdan yukarıya yaklaşımda ise mutluluk sağlayan anlara vurgu yapmaktadır(Eraslan, 2000). Bazı nesnel değişkenler ve genetik aracılığıyla yapılan çalışmalarda, yukarıdan aşağı yaklaşımının daha çok tercih edildiği görülmektedir(Tel, 2011). Yukarıdan aşağıya kuramda depresyon, iyi durumlarla karşı karşıya gelindiğinde keyif alma konusunda başarısızlık oluşturmaktadır. Aşağıdan yukarı kuramda ise Lewinsohn ve arkadaşları tarafından iyi olayların gerçekleşmeyişi, depresyona bağlanmaktadır (Diener, 1984).

2.2.3. Öznel İyi Oluşu Etkileyen Faktörler

Kişilerin bireysel özellikleri, coğrafi şartlar ve bazı dışsal faktörler; öznel iyi oluşa etki etmemektedir. Bu başlık altında öznel iyi oluşa etki eden bazı değişkenler incelenmektedir.

2.2.3.1. Yaş

Wessman (1957) ile Bradburn ve Caplovitz (1965) tarafından yapılan araştırmalara gençlerin, yaşlı insanlara göre daha mutlu olduğu saptanmıştır. Yine Wilson (1967) tarafından yapılan çalışmada gençlik, mutlu olmanın tutarlı bir yordayıcısıdır. Ancak son zamanlardaki araştırmalara göre bu sonuçlardan farklı olarak yaşın, hayat doyumunu artırdığı görülmektedir (Diener vd., 1999).

Diener (1988), 40 farklı ülkede yaşayan 60 bin kişi üstünde bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda yalnızca pozitif duyguların yaşla beraber azaldığı, negatif

duyguların kısmen yaşa bağlı olsa da değişim yaşadığı, hayat doyumunun 20'lerden 80'lere gidildikçe yükseldiği gözlemlenmiştir. Buna göre Wilson tarafından ortaya atılan yaşlıların gençlere göre mutsuz olduğu görüşü, pozitif duygunun azalması sonucuyla aynıdır. Bu durumda yaşlıların pozitif duygu puanlarının ortalaması az olmakta ve bu olay onların ruh halinde ve mutluluğunda azalmaya sebep oluşturmaktadır (Diener vd., 1999).

İnsanların büyük kısmı orta yaş krizi ve ergenlik dönemleri gibi hayatın belirli zamanlarında kişilerin daha az mutlu olması ve yaşın artışıyla beraber mutluluğun artması beklentisindedir. Ancak araştırmalar, kişinin yaş ve mutluluk derecesi arasında sonuç elde etmenin yanlış olacağını göstermektedir. Mutlu olmayı sağlayan faktörler, yaşa göre değişim göstermektedir. Yaşı ilerlemiş olan kişiler sağlık ve sosyal açıdan mutluluktan, diğerlerine göre daha fazla etkilenmektedirler.

2.2.3.2. Cinsiyet

Öznel iyi oluş ve cinsiyet arasındaki ilişkilere bakıldığında farklı araştırmalarda farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bakıldığında cinsiyetin, öznel iyi oluş üzerinde etkisinin az olduğu gözlemlenmiştir. Son dönemde farklı zamanlarda farklı ülkelerde birçok araştırma yapılmıştır. Buna göre cinsiyetin mutluluk açısından etkisinin çok az olduğu ve cinsiyet fark etmeksizin benzer mutluluk seviyesinde oldukları saptanmıştır (Myers ve Diener, 1995: 10). Bazı araştırmalara göre erkekler, kadınlardan daha mutludur. Bazı araştırmalar ise tam tersi sonuç vermiş ve kadınların erkeklere oranla daha mutlu olduğu görülmüştür. Bazılarında ise cinsiyet ve öznel iyi oluş arasında bir farklılık bulunamamıştır.

Fujita, Diener ve Sandvik (1991) tarafından yapılan araştırmada cinsiyetin mutluluğa bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak kadınların, erkeklere oranla daha yoğun duygular yaşadığı görülmektedir. Tümkaya (2011) tarafından öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada ise kızların, erkek öğrencilere oranla pozitif duygular açısından anlamlı derecede daha yüksek puana sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Hayat doyumunu ve pozitif duygular açısından anlamlı bir fark elde edilmemiştir.

2.2.3.3. Eğitim

Kişinin hayallerine ulaşma ve hedeflerine yönelik ilerlemesi, çevre değişimlerine kolay adapte olma olanağı sağladığından dolayı eğitimin, mutluluğu artırdığı görülmektedir. Aynı zamanda eğitim ile kişinin istek ve beklentilerinde artış

gözlemlenebilmektedir. Alınan eğitim ile farklı ve yeni değerlere yönelim gerçekleşebilmektedir. Ancak bu değerlerin toplum içinde kabul edilmemesi, mutsuzluğu getirmektedir. Özetle eğitim; statü, gelir, hayat tercihi ve kültürel değerler gibi değişkenlere birlikte anlamını bulabilmektedir. Bu değişkenlerle birlikte eğitim, öznel iyi oluşa etki edebilmektedir.

2.2.3.4. Gelir

Kişilerin gelirleri, hedefe ulaşma konusunda kaynak olduğundan dolayı öznel iyi oluşun belirleyicisi durumundadır. Kişinin gelirinde artış olması, diğer taraftan elde edeceği olanaklarla birlikte mutluluğunun artmasına sebep olacaktır. Fakat kişinin önceden kurduğu ilişkiyi bozma imkânından dolayı mutsuzluğu da getirebilmektedir (Diener vd., 1999). Paraya dair değerlerin insan hayatının merkezinde olması, iyi oluş düzeyine ve ruh sağlığına negatif etkide bulunmaktadır (Cihangir, 2009).

Öznel iyi oluş ve eldeki ekonomik imkân arasındaki ilişkinin pozitif olduğu düşünülmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda bu durum, tüm ülkeler için geçerli olmamaktadır. Dünya üzerinde ekonomik büyümenin önem taşıdığı ülkelerde gelir ve mutluluk arasındaki ilişkinin fazla olduğu görülmektedir (Canbay, 2010). Fakirliğin hayatta kalmayı etkilediği ülkelerde, iyilik duygusu zenginlikle oluşmaktadır. Büyük çoğunluğun temel güvenliği olan daha zengin ülkelerde ise refah artışı, mutluluk üzerinde önemsiz bir etkiye sahiptir. Ayrıca ekonomik sorunların görülmesi ile kişilerin ruhsal durumlarının bozulabildiği unutulmamalıdır. Özetle gelir, mutluluk için negatif sonuçlar doğurabilmektedir.

2.3. Zorbalık Kavramı ve Sanal Zorbalığın Tanımı

Teknolojinin dijital alanda da hızlı gelişimi sonucunda insanların alışkanlıkları ve hayat tarzları değişmiştir. Günümüzde insanlar, geçmiş yıllara göre daha etkin bir şekilde teknolojiyi kullanmaktadırlar. Bu durum kopyalama, veri depolama, görsel iletişim ve sesli iletişim gibi bazı eylemleri daha kolay yapabilme imkânı sunmuştur. Günümüzde internet ve tablet, mobil telefon, bilgisayar gibi teknolojik aletlerden birine sahip olabilen kişiler, istedikleri bilgiyi direkt olarak elde edebilmektedirler. Ayrıca bilgi aramanın yanında arkadaş edinme, sosyalleşme ya da bir yerde fiziksel olarak bulunmadan orayı görme imkânlarını da beraberinde getirmektedir. İletişimin kolaylaşması ve imkânların artışı sayesinde bilgi geniş kitleler tarafından daha kolay

elde edilmekte ve kişiye ait paylaşımlar daha kolay başkalarına ulaştırılabilmektedir (Belsey, 2004).

Teknolojinin ilerlemesi kişilere birçok fayda sağlamanın yanında olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. İnsanlar, teknolojiyi gerçek amacından farklı şekilde kullanabilmekte ve başka insanlara zarar verebilmektedirler. Teknolojinin kötüye kullanımı birçok araştırmacının ilgilendiği bir konu olmuştur. Teknoloji aracılığıyla başka bir insana zarar vermek, “sanal zorbalık” adı altında araştırılmaya devam etmektedir. Literatürde sanal zorbalık hakkında benzer tanımlar bulunmaktadır. Belsey(2004), bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla kişi veya kişilerin başkalarına zarar vermek için bilinçli olarak yaptıkları kötü hareketler, sanal zorbalık olarak tanımlamıştır. Williard(2005)’a göre sanal zorbalık, reel hayatta yapılan zorbalıktan daha kötüdür. Ona göre sanal zorbalık, interneti olan dijital teknolojiler aracılığıyla sosyal saldırganlığın farklı şekilleriyle veya kötü yazılımlarla karşı tarafa zarar vermedir.

Smith ve arkadaşları(2006), iletişime geçmek için elektronik araçları kullanan kişi ya da kişiler tarafından sanal mağdura sürekli ve bilinçli şekilde yapılan kötü davranışları sanal zorbalık olarak tanımlamışlardır. Arıcak(2009)’a göre sanal zorbalık şu başlıklarda gerçekleşmektedir; isimsiz çağrılar, tehdit ve hakaret içerikli e-mailler, anonim kimlik aracılığıyla gönderilen spamlar, virüs içeren e-mailler, bir kişi ya da grubu kötölemek için kullanılan e-mail ile kısa mesajlar. Arıcak(2011)’a göre sanal zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla kişi ya da kişilere, özel veya tüzel kişiliğe yapılan ilişkisel veya teknik zararlardır.

Hinduja ve Patchin (2014)’e göre sanal zorbalık; sürekli ve bilinçli olarak mobil telefon, bilgisayar ve diğer teknolojik araçlarla yapılan kötü davranışlardır. Buna göre gençlerin mobil telefon veya bilgisayar aracılığıyla alay etme amacıyla sosyal medya sitelerinde profil, video oluşturabileceklerini ve asılsız söylentiler yayabileceklerini belirtmektedirler.

Sanal zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla sürekli ya da belirli zaman aralıklarında yapılan şu davranışları içermektedir: Tehdit etme, gruptan dışlama, yalan haber yayma, küçük düşürme, alay etme, hakaret etme, aşağılama, şifre çalma, virüs gönderme, rahatsız eden fotoğraflar paylaşma, psikolojik üstünlükle şantaj yapma ve cinsel içerikli linkler paylaşma (Hinduja ve Patchin, 2014).

2.3.1. Sanal Zorbalığın Araçları

Mobil telefon ve bilgisayar kullanımının ergenler içinde kullanımının artması, sanal zorbalığı yaygınlaştırmıştır. Sanal zorbalık davranışı, birçok araçla yapılabilmektedir. Rogers (2010), sanal zorbalık için kullanılan araçları aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadır:

Yazılı Mesajla: Mobil telefon ya da benzer araçlar ile yazılı mesaj gönderimidir. Yazılı mesajlar, iki ya da daha fazla mobil aracın arasında gerçekleşmektedir. Sürekli devam etmekte ve tehdit içermektedir. Kullanıldıkça ödeme yapılan veya tek kullanımlık araçlar kullanıldığında, sanal zorbanın kimliğinin bulunması çok zordur. Çoğu zaman kimlik öğrenilememektedir.

Fotoğraf/Video Klibi: Fotoğraf makinesi ya da cep telefonu ile hazırlanan video veya fotoğraflardan oluşmaktadır. Genellikle rahatsız etmek, utanma hissi yaratmak ve tehdit etmek için kullanılmaktadır. Bu video ve fotoğraflar, sosyal medya ağları ile başka insanlara ulaştırılabilmektedir.

Telefon: İletişim için en fazla kullanılan araçlardandır. Bu sebeple sanal zorbalardan tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Genellikle kötü mesajlar gönderme, kişinin telefonunu çalıp başkalarını rahatsız etme ve sürekli arama şeklinde kullanılmaktadır.

E-mail: İletişim ağlarıyla mesajın aktarılmasını sağlamaktadır. Sanal zorba, anonim kalmayı sağlayacak başka kimlik bilgileri ile birden fazla e-mail adresine sahip olabilmesi, yakalanma riskini azaltmaktadır. Bu sebeple zorbalardan kullandığı araçlardandır.

Sohbet Odaları: Herhangi bir iletişim aracı ile iki birey arasında aynı anda olan iletişim şekillerindedir. Bu mecralarda güvenlik önlemleri yeterli değildir. Bu sebeple özellikle tehdit etme amacıyla sanal zorbalardan tarafından kullanılmaktadır.

Sosyal Medya Ağları: Genellikle resim ve yazı paylaşmak için kullanılan bu ağlarda güvenlik önlemleri yeterli değildir. Sanal zorba, anonim olarak birden çok hesap kullanabilmektedir. Gençler, popülerleşmek için tüm arkadaşlık isteklerini kabul etmektedirler. Böylece sanal zorba, mağdura kolayca ulaşabilmektedir.

Anında Mesajlaşma: Başka bir insanla sohbet odası oluşturmayı sağlamaktadır. Kişilerin listesinde bulunan kişi online olduğu zaman kullanılabilir.

Web Siteleri: HyperTextMarkup Language (HTML) şeklinde bilinen bir işaretleme dili bulunmaktadır. Sanal zorbalık, mağdurları küçük düşürmek için web sitesi açabilmektedirler. Genellikle siyasetçiler ve ünlüler için oylama siteleri kurularak oy kullanımı sağlanabilmektedir. Kötü kişilerin kullanımı ile oylama sonuçları, kişilere kötü etkilerde bulunabilmektedir.

2.3.2. Sanal Zorbalık ve Geleneksel Zorbalık Arasındaki Farklar

Geleneksel zorbalık ile sanal zorbalık bazı açılardan birbirine benzemektedir ancak çoğu zaman farklıdır. Olweus(1993), geleneksel zorbalığın fiziki güçle yapıldığı, sanal zorbalıkta böyle bir durumun olmadığı belirtmektedir. Sanal zorba, fiziki açıdan mağdurdan güçsüz olabilmektedir.

Shariff(2005), sanal zorbalıkta cinsellik amacıyla yapılan zorbalık davranışının, geleneksel zorbalıktan daha fazla olduğunu savunmaktadır. Bu durumu sanal zorbalıkların, geleneksel zorbalardan farklı olarak anonim olma imkânını ellerinde bulundurmalarına bağlamaktadır.

Patchin ve Hinduja(2006: 148), sanal zorbalıkta teknoloji kullanma yeteneğinin, geleneksel zorbalıkta sosyal imaj ve fiziki özelliklerin önemli olduğu belirtmektedir. Bu açıdan güç dengesizliği olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda sanal zorbalık, teknolojiden ötürü tüm dünyada izlenebilmekteyken geleneksel zorbalık, o anda orada bulunanlar tarafından izlenmektedir.

2.3.3. Sanal Zorbalığın Yaygınlığı

Sanal zorbalık, son yıllarda birçok araştırmacının ilgisini çekmekte ve farklı çalışmalarda incelenmektedir (Syts, 2004; Ybarra ve Mitchell, 2004; Smith, 2006).

Syts(2004), 14-18 yaş arasında bulunan lise öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmıştır. Likert tipi ölçek kullanılmış (bu yıl pek fazla değil- bir kez veya birkaç kez- haftada birçok kez) ve öğrencilere ne sıklıkla zorbalığa maruz kaldıkları, sanal zorbalığa dair ne duydukları sorulmuştur. Araştırmada sanal zorbalık yaygınlığı %33,9 olarak saptanmıştır. Erkeklerin %28,4'ünün, kızların %36,7'sinin sanal zorbalığa dâhil olduğu bulunmuştur.

Ybarra ve Mitchell(2004: 319) tarafından yapılan araştırma, 10-17 yaşları arasındaki ergenler üzerinde telefon aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya göre ergenlerin

sanal zorbalığa dâhil olma durumları şu şekilde olmuştur; %12'si sanal zorba, %4'ü sanal kurban, %3'ü sanal zorba-kurban.

Smith ve arkadaşları(2006) tarafından 11-16 yaşları arasındaki ergenler üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Öğrencilere sanal zorbalık davranışlarıyla karşılaşma sıklığı, çoktan seçmeli soruların yer aldığı ölçek aracılığıyla sorulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre geçen ay öğrencilerin %46'sı en az bir kere, %14'ü biden fazla sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Birkaç ay içinde öğrencilerin %22'sinin sanal zorbalıkla karşılaştığı ve %6,6'sının çoğu zaman sanal zorbalık davranışlarında bulunduğu saptanmıştır.

Li(2006), 7.-8.-9. sınıf öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin ¼'ü sanal zorbalığa maruz kalmış, 1/6'sı sanal zorbalık yapmıştır. Sanal kurbanların %62'si bir-üç defa, %37,8'si üçten fazla kere sanal zorbalık davranışıyla karşılaşmışlardır. Sanal zorbaların %55'i bir-üç defa, %45'ten çoğu üçten fazla defa elektronik aletlerle sanal zorbalık davranışında bulunmuşlardır.

Ybarra ve arkadaşları(2006: 1169), 10-17 yaş arasında bulunan ergenler üzerinde geniş çaplı bir araştırma yapmışlardır. Araştırmaya göre internet kullananların %9'u sanal zorbalığa maruz kalmıştır. Ergenlerin %50'si birden çok, %32'si üçten çok kez zorbalık davranışı ile karşı karşıya kalmıştır.

Williams ve Guerra(2007: 14), sözel ve fiziki zorbalık ile internet zorbalığının ne kadar yaygın olduğunu belirlemek istemişlerdir. Bu sebeple 5., 8. Ve 11. sınıf öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Öğrencilere çeşitli zorbalık davranışlarını ne kadar uyguladıkları sorulmuştur (asla-bir veya iki kez-çok defa). Araştırmaya göre en çok görülen zorbalık türü sözel zorbalıktır. Ardından fiziki zorbalık, e-mail ve anında mesajlaşma zorbalığı gelmektedir. Araştırmada öğrenciler arasında sanal zorbalık davranışlarının yaygınlığı %9,4 oranındadır. Sınıflara göre bakıldığında sanal zorbalık davranışları yaygınlığı 5. sınıf öğrencilerinde %4,5, 8. sınıf öğrencilerinde %12,9 ve 11. sınıf öğrencilerinde %9'dur.

Kowalski ve Limber(2007: 22), ortaokul öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırmaya göre sanal zorbalıkla karşılaşma oranı %11, sanal zorba davranışında bulunma oranı %4 ve her ikisine birden sahip olma oranı %7 olarak saptanmıştır. Aynı şekilde Arıca ve arkadaşları(2008) tarafından ortaokulda sanal

zorbalık yaygınlığı incelenmiştir. Öğrencilerin %35,7'si sanal zorba, %5,9'u sanal kurban ve %23,8'si sanal zorba-kurban olarak bulunmuştur.

Raskauskas ve Stoltz(2007: 564), yaptıkları araştırmada 13-18 yaşları arasındaki ergenleri kullanmışlardır. Öğrencilerin geçen okul döneminde sanal zorbalıkla karşılaşma ve sanal zorbalık davranışında bulunma durumları incelenmiştir. Buna göre sanal zorbalıkla karşılaşma %32,1 oranında telefonla mesaj gönderme, %15,5 oranında internet siteleri ve %9,5'i mobil telefonla çekilen fotoğraflarla yapılmaktadır. Sanal zorbalık davranışında en çok karşılaşılan zorbalık türü %21,4 oranla mobil telefon mesajlaşmasıdır.

Slonje ve Smith(2008: 376), 10-12 yaşları arasında bulunan ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Yazılı mesaj, telefon görüşmesi, resim/video klip ve e-mail aracılığıyla sanal zorbalıkla karşılaşma oranı incelenmiştir. Öğrencilere geçen aylarda sanal zorbalıkla ne sıklıkta karşılaştıkları sorulmuştur. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin %11,7'si okul dışında, %5,8'i okul içinde sanal zorbalık davranışlarından biriyle karşılaşmıştır.

Smith ve arkadaşları(2008: 376), yaptıkları araştırmada 11-16 yaşları arasındaki öğrencilere sanal zorbalık davranışlarıyla ne sıklıkta karşılaştıklarını sormuşlardır. Öğrencilerin %15,6'sı yalnızca 1-2 kez, %6,6'sı birçok kez sanal zorbalığa maruz kaldığını söylemiştir.

Topçu(2008), 13-21 yaş arasında olan öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada ne sıklıkta sanal zorbalık yaptıklarını ya da karşılaştıklarını değerlendirilmelerini istemiştir. Araştırmaya göre öğrencilerin %47,6'sı sanal zorbalığın içindedir. Kızların %7,8'si bir kez, %40,1'i sürekli olarak sanal zorbalıkla karşılaşmaktadır. Erkeklerin %6,6'sı bir kez, %57,6'sı sürekli olarak sanal zorbalıkla karşılaşmaktadır.

Tüm incelenen araştırma bulgularına göre sanal zorbalığa maruz kalanlar ile sanal zorbalığın nasıl uygulandığı açısından araştırmacıların bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda araştırmaların bazılarında öğrencilere sanal zorbalığın tanımı yapılmış, bazılarında ise davranış örnekleriyle sanal zorbalık incelenmiştir. Bu sebeple sanal zorbalığa dâhil olma oranı belirlenirken farklı yöntem ve ölçme araçlarının kullanımı, sanal zorbalık yaygın oranını değiştirmiştir.

2.3.4. Sanal Zorbalık Türleri

2.3.4.1. Sanal Takipçilik

Sanal takipçilik, “hayvanları onlara hissettirmeden takip edip yakalamak” anlamını taşıyan “avcılık” kelimesinden ortaya çıkmıştır (Drahokoupilová, 2007: 145). Bir kişiyi, ona tehlike ve tehdit yaratacak şekilde sürekli izleme eylemi, takipçilik olarak tanımlanmaktadır. Takipçi kişiyi işyeri, ev ve diğer sosyal ortamlarda takip edebilir, tehdit etmek için arayabilir veya mesaj atabilir, ona zarar verebilir (Meloy, 2001; Smith, 2008: 376).

Eski zamanlarda da sıklıkla rastlanan bir eylem olan takipçilik, 21. yüzyılın getirdiği teknolojik gelişmelerle daha ilgi çekici bir hal almıştır. Artık takipçilik elektronik iletişim araçlarıyla da yapılabilmektedir (Maxwell, 2001).

İnternet ve bilgisayar tüm dünyayı eve taşıyan, anında istenen bilgiye ulaşımı sağlayan ve forum, sohbet odaları, arkadaşlık siteleri gibi ortamlarla sosyalleşme imkanı sunan araçlardır. Sohbet odaları, forumlar ve arkadaşlık sitelerinde binlerce kişi sosyal, bireysel ve ticari bilgilerini paylaşmaktadır. Bu sitelerle kurulmuş olan ilişkiler, zararsız olabileceği gibi kişiyi çevrimiçi hedef haline de getirebilmektedir. E-mail, mesaj panoları ve sohbet odaları gibi ortamlarda kurban, sanal takipte savunmasızdır. Kişilere ait birçok bilgi, web sitelerinden kolayca sağlanabilmektedir (Hackett, 2000;Petherick, 2003).

Elektronik iletişim araçlarıyla birini izlemek, sanal takipçilik olarak adlandırılmaktadır(Us Department of Justice, 1999). Bir kişinin korku ve psikolojik sorun yaratacak şekilde izlenmesi de sanal takipçilik olarak adlandırılmaktadır(UK Department for Children, 2007). Yani sanal takipçilik; bir bireyin hareketlerinin mobil telefon, internet veya farklı elektronik cihazlar aracılığıyla gayrimeşru ve sürekli olarak izlenmesi, karalanması, tehdit edilmesi, iftira atılmasıdır. Sanal takipçilik, internet aracılığıyla gizlilik ihlalidir (Drahokoupilová, 2007: 145; Maxwell, 2001; McCall, 2003).

İnternet kullanılarak kişisel bilgilere ulaşmayı amaçlayan sanal takipçilik, kişisel mahreme yapılan bir saldırı olarak görülmektedir. Takipçi, kişiye sürekli ve yoğun şekilde korku, tehdit ve kötülük mesajları göndermektedir. Sanal takipçilik; e-mail, anlık iletiler, sohbet odaları, duyuru panoları, şifre çözen Truva atları, haber grupları gibi sanal ortamlarda yapılmaktadır (McCall, 2003;Smith, 2008: 376).

Sanal takipçilik genelde geleneksel takibin elektronik araçlarıyla yapılanı olarak görülmektedir. Ancak geleneksel takipçilik, sanal takipçiliğin içinde barındırdığı çocukların aklını çelme, çocuk pornografisi ve pedofili gibi sapkın davranışları içermemektedir. Sanal takipçi kişiyi izleyebilir, aşağılayabilir, taciz edebilir, banka hesaplarını ele geçirip kullanabilir, kişinin ailesini ve arkadaşlarını taciz edebilir ve korku ortamı yaratabilir (Basu ve Jones, 2007).

İnternetin yaygınlaşması ve yeni teknolojik aletlerin icat edilmesi ile beraber çevrimdışı takipçiliğin yeni şekli sanal takipçilik olmuştur. Fiziki olarak yapılan geleneksel takipçilik ve sanal takipçilik arasında nitelik açısından bazı farklılıklar görülmektedir. İki davranışın ortaya çıkış şekli ve doğasının farklı olduğu belirtilmektedir. Takipçinin davranışını ne sıklıkla yaptığı ve motivasyon kaynağı, onun hakkında çeşitli ipuçları vermektedir (Ogilvie, 2000; Basu ve Jones, 2007). Sanal takipçilerin motivasyon kaynağı mağdurun üstünde kontrol yaratma isteği olmaktadır. Sanal takipçi ve geleneksel takipçi arasındaki en önemli fark; sanal takipçinin izleme, taciz ve tehditlerinin mobil telefon, bilgisayar gibi araçlarla gerçekleştirilmesidir. Geleneksel takipçilikte ise bu davranışlar reel hayatta yapılmaktadır (Maxwell, 2001; Aftab, 2004).

Elektronik ortamlarda sanal takipçilik; istenmeme durumunda bağ oluşturma çabası, taciz ve izleme şeklinde ortaya çıkmaktadır. İnternet ortamında yaygın olarak görülen bu davranışlar, çoğu zaman fiziki şekilde olmamaktadır. Fakat bu kurbanın sıkıntıya girmeyeceği veya zarar görmeyeceği anlamını taşımamaktadır. Bir kişi fiziksel olarak onunla aynı ortamda olmasa bile taciz ve tehdit davranışlarında bulunabilir. Bu durum kurbanda psikolojik, duygusal ve fiziksel açıdan sorunlar oluşturabilmektedir (Petherick, 2003).

Sanal takipçiler genellikle e-mail ya da telefon aracılığıyla kurbanı ulaşmaya çalışmaktadır. Bunun yanında sanal takip olayının başlangıcı direkt iletişime olmaktadır. Sanal takipçi hedef belirlemek ve hedefe dair gereken bilgileri edinmek için çeşitli internet siteleri, sohbet odaları ve tartışma gruplarını araştırmaya yönelir. Ardından buradan elde ettiği bilgileri, kurbanı taciz etmek ve onun yerini belirlemek için kullanır. Takipçinin asıl amacı kurbanın tedirgin olmasını sağlamaktır. Örneğin; “Kim olduğunu biliyorum; nerede olduğu biliyorum, nerede yaşadığını da, çocuklarının da ve...” (Burada verilmek istenen mesaj: bu bilgilerle seni inciteceğim). Verilmek istenen mesajın amacı gözdağı vermektir. Bazen sanal

takipçilik; fiziki şiddet, ölüm ve fiili ilişkiler içerebilmektedir (Maxwell, 2001; Hackett, 2000).

Sanal takip olaylarının büyük kısmı romantik veya cinsel ilgilerden dolayı oluşmaktadır. Sohbet odası ya da forumda kurulan ilk ilişkiden sonra cinsel sohbet, karşıdan “hayır” yanıtı geldiğinde çoğu zaman bu yola başvurulmaktadır. Cinsel sohbet, kişilerin “kullanıcı adı” ile sitelerde yer almasından dolayı rahattır (Hackett, 2000).

Sanal takipçi; forum, sohbet odası ve tartışma gruplarında sürekli olarak kurbanını izleyebilmekte ve onun hakkında nefret, yalan dolu bilgileri başkalarına sunabilmektedir. Örneğin; bir porno yıldızının bedenine kurbanın kafası konarak, kötü görüntüler ortaya konabilmektedir. Sanal takipçi, elinde kurbanla daha önceden yaşadığı romantik ilişkisinden elde ettiği müstehcen ve çıplak fotoğrafları, çeşitli internet sitelerinde yayımlayabilir ve porno sitelerine gönderebilir. Aynı şekilde takipçinin elinde telefon numarası, açık adres varsa bunları çeşitli sitelere ulaştırabilir ve seks daveti ilanı yapabilir (Aftab, 2004).

Sanal takipçilik, birçok farklı biçimde ortaya çıkabilmektedir. Fakat en fazla internet üzerinde sanal takipçilik davranışlarına rastlanmaktadır. İnternette yapılan sanal takipçilik, üç farklı yol kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

E-Mail Takipçiliği: E-mail ile kurbanla direkt iletişim kurarak gerçekleşmektedir. En yaygın taciz yöntemlerinden biri kişiye nefret, cinsellik ve tehdit içeren e-mailler göndermektir. Sanal tacizlerde takipçi, kurbanı e-mail aracılığıyla çok sayıda ve spammailler göndermektedir. Tacizci genellikle gönderdiği spam mailleri, telemarket davetlerini ve virüsleri takip etmemektedir. Bu durum e-posta tacizciliği ve takipçiliği arasındaki farktır. Sanal takipte kurbanı bilinçli olarak birçok mail gönderilmektedir. E-mail takipçiliği, kişinin psikolojik olarak zarara uğramasına ya da travma yaşamasına ve bir ilişkisinin başlamasına ya da bitmesine sebep olabilmektedir (Ogilvie, 2000;Smith, 2008: 376).

İnternet Takipçiliği: Kurban ile internet aracılığıyla iletişim kurmayla gerçekleşmektedir. Sanal ortamdaki takipçilik, yalnızca e-maile yapılmamaktadır. Sanal takipçi, kurbanı tehlikeye atmak ve karalamak amacıyla internetten faydalanabilmektedir. Kurbanın üye olduğu siteleri izlemek, onun hakkında forum ya

da tartışma grubu gibi ortamlara yanlış ve karalayıcı bilgiler yazmak, kışkırtıcı eleştiriler yapmak; internet takipçiliği kapsamında incelenmektedir(Smith, 2008; Ogilvie, 2000; Harvey, 2003).

Bilgisayar Takipçiliği: Birinin bilgisayarını onun kontrolü dışında ele geçirmekle gerçekleşmektedir. Bu takipçilik türünde takipçi, kurbanın bilgisayarını ve işletim sistemini kendi kontrolüne almaktadır. Casus yazılımlar aracılığıyla kurbanı izlemektedir (Ogilvie, 2000).

Sanal takipçiliğin sıklık ve yaygınlık açısından nüfus içinde değerlendirilmesi çok zordur. Bunun nedeni muhtemel yaygınlığın belirlenebilmesi için yüzlerce ülkede milyonlarca kişiye ulaşma gerekliliğidir. Fakat son dönemde, sanal takipçilik vakalarının arttığı gözlemlenmektedir (Maxwell, 2001; Petherick, 2003).

Karşı karşıya kaldıkları tehdit, izlenme ve tacizden dolayı zor zamanlar geçiren sanal takipçi kurbanlarına dair yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Herkesin geleneksel veya sanal takipçi kurbanı olma potansiyeli bulunmaktadır. Fakat bazı faktörler sanal takipçi kurbanı olma olasılığını artırmaktadır (Maxwell, 2001; Ogilvie, 2000). Cinsiyet, bu faktörlerin ilkidir. Sanal takipçi kurbanlarına bakıldığında özellikle kadın oldukları görülmektedir. 2007 yılındaki sanal takipçi kurbanlarının oranı %61'dir. 2008 yılındaki sanal takipçi kurbanlarının ise %71'inin kadın olduğu bilinmektedir. 2009 yılında bu oran %78 olarak saptanmıştır (Aftab, 2004).

Sanal takipçi kurbanı olma potansiyelini artıran diğer faktör ise medeni haldir. 2009'da sanal takibe maruz kalan kadınların %43'ünün bekâr olduğu görülmektedir. Bir diğer faktör ise sanal takipçi ve kurban arasında önceden ilişki olup olmaması durumudur. Genelde kurbanların sanal takipçiyi reel hayatta tanıdığı görülmektedir. Sanal takipçiler genellikle; kurbanın iş arkadaşı, sevgilisi, eski eşi, kendisinden uzaklaşan akrabaları ve daha önceden reddettiği kişiler olmaktadır. Vakaların birçoğunda kurban ve sanal takipçi arasında önceden duygusal bağ kurulduğu görülmektedir. Sanal takipçi bilgisayar ve telefon aracılığıyla kurbanı izleyebilir ve taciz edebilir (Aftab, 2004; Drahoukoupilová, 2007: 145).

Kurban, kişiyle ilişkisi bitirmek istediğinde sanal takipçilik başlamaktadır. Kurban, sanal takipçisi ile ilişkisini bitirmeye çalışır fakat çoğunlukla başarılı olamaz. Sanal takipçi, kurbandan istediğini alamadığında intikam almak için takip etmeye başlayabilmektedir. Ayrıca sanal takipçilerin, eski eşlerinin ya da eski erkek/kız

arkadaşlarının yeni bir ilişki yaşadığını düşündükleri zamanda sanal takibe başladığı da görülmektedir (Aftab, 2004; Drahokoupilová, 2007: 145).

Bazı vakalarda sanal takipçi ile mağdur arasında önceden kurulmuş bir bağ olmamaktadır. Bazen sanal takipçi, kurbanı bir sebepten ötürü kötü hisler duymaya başlayabilmektedir. Kurban, sanal takipçinin hiç tanımadığı biri de olabilmektedir. İnternet aracılığıyla başka insanların kişisel bilgilerine ulaşmak çok kolaydır. Bu sebeple sanal takipçinin, kurbanla tanışmıyor olması normal olabilmektedir. Kurban internet ünlüsü veya bir celebrity ise sanal takipçi, onun hayranlarından olabilmektedir. Sanal takipçilik mağdurlarının farklı mezhep, siyasi fikir, ırkçılık gibi durumlardan dolayı da kurban seçtikleri de görülmektedir (Aftab, 2004; Wallace, 2000).

Sanal takipçiler genellikle orta seviyede bilgisayar kullanabilen ve kurbanlarına sıkıntı vermek, tehdit etmek için davranışlarda bulunan kişilerdir. Sanal takipçilerin en büyük motivasyonu, reel ve sanal hayattaki başarısız duygusal ilişkiler yaşamalarıdır. Sanal takipçilerin cinsiyeti büyük oranda erkektir (Drahokoupilová, 2007: 145; Maxwell, 2001).

Geberth(1996: 89), sanal takipçileri iki grupta incelemektedir. Bunlar; psikopatik kişilikli takipçiler ve psikotik kişilikli takipçilerdir.

Tablo 2.1: Psikopatik Kişilikli Takipçiler ile Psikotik Kişilikli Takipçiler Ayrımı

Psikopatik Kişilikli Takipçiler	Psikotik Kişilikli Takipçiler
Çoğu zaman erkek olmaktadır.	Kadın veya erkek olabilirler.
Zihinsel açıdan rahatsızlığı yoktur.	Sanrıları ve sanrısız belirtileri vardır.
Mağdurları genelde tanıdığı kişilerdendir.	Mağdurlarını genelde tanımazlar.
Tacizlerini anonim olarak yaparlar.	Mağdurları ile iletişime geçmek isterler.
Genellikle aceleci davranırlar.	Aceleci değildirler.

Kaynak: (Geberth, 1996: 89)

Sanal takipçilik yalnızca sanal takipçilerin psikolojileriyle ilgili bir problem değildir. Onların içinde bulunduğu toplum ve toplumun kültürüyle direkt olarak ilgilidir. Genellikle sanal takipçiler, çevresinde bulunan kişileri sürekli olarak takip etmektedirler. Çevresinde ne olup bitiyorsa takip ederek diğer insanlar hakkındaki bilgileri manipüle ederler. Böylece onların özgürlüğünü sınırlarlar (Drahokoupilová, 2007: 145).

Sanal takipçilik ve sanal taciz, bazı insanlara elektronik aletlerle yapılan zarar verici eylemlerdir. Sanal takip ve sanal taciz kavramlarının tanımlarında bazı benzerlikler bulunmaktadır (Maxwell, 2001; Aftab, 2004). İki durum arasındaki en büyük fark sanal takipçilikte görülen ısrarlı takip ve korkutmanın, sanal tacizde görülmemesidir. Elektronik aletler ve internet aracılığıyla istenmeyen iletişimi oluşturma çabası ve tacizler, sürekli ve tekrarlı yapıldığında sanal takipçilik vakası olmaktadır. Sanal takipçinin gönderdiği mesajlar cinsel taciz, duygusal taciz, tehdit, bilinçli olarak yanlış bilgi verme, yönlendirme gibi öğeler taşımaktadır ve mağdurun korkması sağlanmaktadır. Sanal tacizde de korkutma ve tehdit öğeleri bulunmaktadır ancak bu durum gerçekçi ya da sürekli gerçekleşmemektedir (Harvey, 2003; McCall, 2003).

Sanal takip ve sanal taciz arasındaki farklardan biri de takipçinin motivasyon kaynağı ve niyetidir. Sanal takipçinin niyeti, elektronik araçlarla anonim olarak mağdurun zarar görmesini sağlamaktır. Sanal takipçinin en büyük motivasyon kaynağı ise nefret, siyaset, para, romantizm ve dini inançlardır. Çoğu zaman mağdura zarar veren sanal takipçinin kimliği ortaya çıkarılamamaktadır. Kendisini kontrol edemeyen takipçi, intikam ve öfke duygusu ile karşı tarafa saldırılmaktadır (Aftab, 2004).

Sanal takipçi ve sanal taciz eylemlerinde karşılaşılan taktikler benzerdir. Fakat sanal takipçi kurbanı acımasız olarak izlemektedir ve saldırıya sanal tacizciye oranla daha meyillidir. Takipçi kurbanın bulunduğu ortamı bildiğinde, fiziki zarar verme olasılığı bulunduğundan çok tehlikelidir. Bu davranışların zarar verme ve tehlike yaratma durumları incelendiğinde sanal tacizin, sanal takipçiliğe göre daha az tehlike taşıdığı söylenebilmektedir (Aftab, 2004; Smith, 2008: 376).

2.3.4.2. Sanal Taciz

Taciz kavramı Türkçede “rahatsızlık verme, tedirgin etme” anlamına gelmektedir. Taciz, bir kişiyi; cinsiyet, yaş, din, dil, renk, ırk, cinsel tercih, siyasi görüş, ulusal ve sosyal orijin gibi sebeplerden dolayı ağılama, utandırma, sıkıntı verme, saygınlık

zedeleme eylemleri ile yapılan kasıtlı, sürekli ve karşılık görmeyen davranışlar olarak tanımlanmaktadır(TDK, 2018). Özellikle işyeri ve okul gibi sosyal çevrelerde karşılaşmaktadır.

Günümüzde elektronik araçların yaygınlaşması, tacizin sanal ortama taşınmasına neden olmuştur. Sanal taciz; ebeveynler, hukukçular, siyasetçiler ve eğitimciler açısından yeni bir kavramdır. Yetişkinlikler, gençler ve çocuklar için önemli bir tehdit ve tehlike ögesidir (Ybarra ve Mitchell, 2007: 189). Sanal taciz, kişileri sanal ortamda direkt olarak hedef almakta ve topluma önemli bir zarar vermektedir. Yasal bir yaptırım bulunmadığı için zamanla daha da yaygınlaşan bir davranıştır (Citron, 2009: 373; Franks, 2009).

Bilgisayar aracılığıyla bir kişiyi jest ve kelimelerle bıktırmak, sataşmak, kötü muamelede bulunmak sanal tacizdir. Genelde gençlerin yaşitlarına saldırgan içerikli mesaj atması ya da başkasıyla ilgili bilgiyi sanal ortamda herkese yayması olarak ortaya çıkmaktadır (Herring, 2002: 187; Wolak vd., 2006).

Sanal taciz; bir veya daha fazla kişiyi telaşlandırma, korku verme ve mahcup etme amacı ile yapılan teknolojik araçlarla sürekli olarak kişi veya kişilere dair tehdit içerikli bloglar, küçük düşüren web siteleri, hakaret mesajları ve müstehcen içeriklerdir (Ybarra ve Mitchell, 2007: 189). Bir kişinin istenmediği belirtilmesine rağmen e-mail atmaya devam etmesi, mahcup edici yorumlar yazması, kısa mesajlarla cinsel fotoğraf ve videolar göndermesi, yanlış bilgiler paylaşması, taciz niyetiyle başkalarının fotoğraflarını yayması gibi bilinçli ve sürekli olarak yapılan davranışlar; sanal tacizdir (Wolak vd., 2006; Smith, 2008: 376).

Sanal tacizin başlangıcı genellikle anlık iletilerle olmaktadır. Sanal taciz mağdurlarının %47'si tacizciden ilk adımın anlık ileti yoluyla geldiğini söylemektedirler. Mağdurların %13'ü sanal tacizin önce e-mail ile, %11'i sohbet odası ile, %3'ü de blog sayfası ile başladığını belirtmektedirler. İnternette sohbet odasına katılan, anlık ileti gönderen ve blog yazarların, sanal taciz görme oranı diğerlerine göre daha fazladır (Wolak vd., 2006).

Çoğu olayda sanal tacizci, mağduru elektronik araçla direkt olarak taciz edebilmektedir. Tacizci ısrarla istenmeyen e-mail gönderime devam etmekte, mağduru her ortamda sabote etmekte ve onun blog sayfasına uygun olmayan içerikler göndermektedir. Mağdur isteği ve bilgisi olmaksızın birçok mesaj veya e-

mail almaktadır. Tacizci, mağdurun rahatsız olduğu bilerek, huzursuzluk yaratmak için bu mesaj ve e-maillere devam etmektedir (Harvey, 2003).

Sanal taciz, dolaylı yoldan da yapılabilmektedir. Tacizci kurbanı direkt olarak e-mail atmak yerine mağdurun kimliğine bürünerek başkalarına mesaj veya e-mail atabilmektedir (Harvey, 2003; Wolak vd., 2006).

Sanal taciz direkt mağdura veya mağdurun yakınlarına yönelik olabilmektedir. Tacizci, direkt iletişim araçları ile tacizi gerçekleştirmektedir. Telefon, e-mail, telgraf aracılığıyla korkutma ve taciz amacıyla biriyle iletişim kurmak; tacizli iletişim olarak adlandırılmaktadır. Tacizci genelde anonim şekilde veya sahte kimlik ile tehdit etmektedir. Tacizli iletişim kavramının barındırdığı diğer eylemler; rencide etmek için yorum yapma ve müstehcen teklif yapmadır. Sanal tacizcinin gönderdiği e-mailler ırk, dil, din ayrımcılığı yapabilmektedir (Smith, 2008: 376; Hanewald, 2008).

Sanal ortamda gerçekleşen tacizlerin kurbanı çoğunlukla kadınlar ve eşcinsellerdir. Bunun nedeni ise erkeklerin kadınları ciddiye almaması ve davranışlarının sonucunda kadınların nasıl etkileneceklerinin düşünülmemesidir. Toplumdaki cinsiyet eşitsizlikleri, sanal tacizlerin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca birçok tacizci, kadınlara direkt olarak hareket etmek ya da tehdit etmek yerine cinsel saldırganlıklarda bulunmaktadır (Citron, 2009: 373; Franks, 2009).

Sanal tacizler çoğunlukla cinsiyete dayalıdır. Cinsel ilişki daveti, cinsel iltifatlar, cinselliğe zorlama, cinsel içerikli ürün/video paylaşma ve cinsel profiller kullanarak olmaktadır. Tacizcinin amacı mağdurla cinsel ilişki yaşamak ve ona zarar vermektedir. Mağdur, taciz sonucunda sanal ortamda da dış dünyada da korku ve endişe yaşamaktadır. Mağdurların günlük yaşamındaki performansı düşmektedir (Citron, 2009: 373; Franks, 2009).

Sanal tacizler dolaylı veya doğrudan, sözlük veya sözsüz, saldırgan veya ılımlı, aktif veya pasif olarak yapılabilmektedir. Aktif tacizde tacizci, mağdura direkt olarak cinsel içerikli mesaj veya e-mail göndermekte, onun web sayfasına cinsel yorumlarda bulunmaktadır. Bu mesaj veya e-maillerin içeriği cinsel içerikli sözler, cinsel ilişki teklifi, aşağılayıcı ifadeler olabilmektedir. Mesaj ve e-mailler, mağdurun istemediğini belirtmesine ve rahatsız olmasına rağmen durmaz. Aktif taciz çoğunlukla sohbet odaları, forumlar, ticari amaçlı cinsel içerikli siteler ve pornografi sitelerinde görülmektedir. Pasif cinsel tacizde ise tacizci direkt olarak mesaj

göndermemektedir. Tacizcinin mesajları, potansiyel alıcılara gitmektedir. Mesela; tacizci cinsel çağrışımı olan bir isim kullanarak bir web sitesi profiline seks mesajları ve cinsel ilişki davetleri yazabilir (Citron, 2009: 373; Barak, 2005: 77).

Tacizci, mağdura cinsel içerikli fotoğraflar atarak da tacizde bulunabilir. Tacizci direkt olarak cinsel içerikli fotoğraf/video paylaşımı yapabilir. Aynı zamanda pornografi içeren web sitelerinde yer alan fotoğraf ve vidolar da cinsel taciz olarak görülmektedir. Bu sitelere giren kişiler bilinçli olarak bu tercihi yaparlar. Fakat kullanıcıya içeriği hakkında bilgi verilmeyen pop-up yoluyla açılan linklerde yer alan porno içerikleri, cinsel taciz olarak kabul edilmektedir(Barak, 2005: 77).

İstenmeyen cinsel ilişki daveti, çoğunlukla mağdur ve tacizci arasında sohbet odası veya anlık iletilerle yapılmaktadır. Tacizciler özellikle kadınları, seks nesnesi şeklinde tanımlanmaktadırlar. Tacizci mağdurla iletişim kurduktan sonra ona cinselliğe dair sorular sormakta ve çeşitli görüntüler iletmeye çalışmaktadır. Bu durumlarda tacizcinin amacı reel bir cinsel ilişki yaşama olmamaktadır. Mağdurun istemediği şekilde olduğu için taciz kapsamına girmektedir. Cinsel sohbet için kurulan sohbet odalarına ve forumlara girmek ve arkadaş aramak, cinsel mesajlar atmak ve seks ilanı bırakmak; cinsel taciz kapsamına girmemektedir (Citron, 2009: 373; Barak, 2005: 77).

İnternet ortamında görülen tacizlerden biri ise ırksal tacizdir. Bir kişiyi ten rengi, dili, kültürel farklılığı, ırkı ve dini inançlarından ötürü rahatsız etmek, aşağılamak, küçük düşürücü hareketlerde bulunmak; ırksal taciz olarak adlandırılmaktadır. Bu taciz türü genelde e-mail aracılığıyla yapılmaktadır. İrksal tacizin görülme sıklığı, giderek artmaktadır. İrkçı şakalar ve aşağılamalar yapmak, birinin etnik kökenine ve ırkına hakaret etmek, çeşitli web sitelerinde ırkçı yazılar yayınlamak, kişiye farklılıklarından dolayı herkese açık şekilde yorum yapmak şeklinde tacizler yapılmaktadır (Schreiber, 2000).

Sanal taciz bir kişi yerine bir gruba, bir organizasyona da yapılabilmektedir. Sanal taciz; mağdurun rahatsız olmasına ve aşağılanmış hissetmesine, korku duymasına ve endişelenmesine sebep olan, çoğu zaman depresif belirtiler ve “travma sonrası stres bozukluğu” yaratan psikososyal tehlike olarak tanımlanabilmektedir. Genellikle cinsiyet farklılaşmasının yaşandığı ergenlerde depresif belirtilerin çok yoğun olduğu görülmektedir (Ybarra ve Mitchell, 2007; Wolak vd., 2006).

Sanal taciz mağdurlarının %34'ü olayın etkisinden kaçamama, irrite olma, ürkme, gergin ve sinirli olma, ilgi bozukluğu gibi bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca taciz mağdurlarının %64'ünün en az bir stres bozukluğu belirtisini taşıdığı saptanmıştır. Genellikle gençlere ve çocuklara karşı yapılan taciz, onların duygusal açıdan büyük zararlar görmesine neden olmaktadır. Sanal taciz mağdurlarının %30'u sanal tacizden rahatsız olduğunu, %24'ü korku hissettiğini, %22'si utandığını belirtmiştir (Wolak vd., 2006; Smith, 2008: 376).

Sanal taciz ve geleneksel tacizin yarattığı sorunlar, gençler üzerinde birbirine benzemektedir. Gençler tarafından gerçekleştirilen intihar olaylarının en önemli sebeplerden biri "taciz" gibi travmatik olayların başlarından geçmesiyle ortaya çıkan duygusal sorunlardır. Buradan durumun ne kadar önemli olduğu görülmektedir (Smith, 2008: 376).

Sanal tacizcilerin en büyük motivasyon kaynağı; başka kişilerle kurduğu duygusal ilişkiler, sosyal çevresinde yaşadığı çıkar sorunları, cinsel yönelimi, önyargıları, birine antipati beslemesi ve beden algısıdır. Sanal tacizci eski sevgilisine, akrabasına, okul arkadaşına, eski eşine, tanıdığı ya da tanımadığı birine taciz davranışında bulunabilmektedir (Wolak vd., 2006).

Sanal takipçilikte olduğu gibi sanal tacizde de tacizcinin mağduru tehdit ettiği görülebilmektedir. Sanal tacizdeki tehditler gerçekçi olmamaktadır. Sanal taciz ve sanal takipçilik bu konuda farklılık göstermektedir (Smith, 2008: 376).

Herkesin karşılaşabileceği sanal taciz, özellikle gençlerde görülmektedir. İnternette insanların bilgilerine erişmenin kolay olması, elektronik aletlerle anonim iletişim kurulması, direkt fiziki zarar vermemesi, internette gerçekleşen tacizden kaçınmanın zor olması gibi sebeplerden ötürü sanal tacizin giderek arttığı görülmektedir (Younes, 2007).

Sanal tacizciler çoğunlukla anonim olduğundan dolayı mağdur, kimin saldırdığını bilememektedir. Sanal taciz mağduru olan gençlerin sadece %31'i kendisini taciz eden kişinin kim olduğu bilmektedirler. Mağdurun korku ve endişe duymasındaki asıl neden tacizcinin kim olduğunu bilmemesidir. Çoğunlukla sanal tacizci, anonim olarak saldırıda bulunmaktadır. Anonimlik, tacizcinin güvenli ve rahat hareket etmesini sağlamaktadır (Wolak vd., 2006).

Sanal taciz, elektronik araçların bulunduğu her ortamda gerçekleşebilmektedir. Kişinin kendini en güvende gördüğü yer olan evinde elektronik araçlarla taciz gerçekleşebilmektedir. Tacizcinin evde olması, onu sanal zorbalıktan kurtarmamaktadır. Sanal taciz mağdurlarının %85'i tacizin evlerinde olduğunu söylemişlerdir (Wolak vd., 2006).

Sosyal tacizde önem taşıyan öğelerden biri; tacizcinin tacizi bıraktığını belirttikten sonra da tacizi oluşturan öğelerden tamamının devam etmesi değildir, “e-mail yoluyla hareket etmek” gibi suç sayılan hareketlerde bulunmasıdır. Sanal tacizde öncelikle karşıdaki kişinin enerji ve zaman gibi kaynakları boş yere harcanmaktadır. Ardından onun itibar ve imajına zarar verme eylemi gerçekleşmektedir (Herring, 2002: 187).

Sanal tacizin birçok nedeni bulunmaktadır. European Tread Union Committee for Education tarafından 2009'da yapılan bir araştırmada sanal tacizin en önemli nedeninin cinsiyet farklılığı olduğu yer almaktadır. Katılımcıların %41'i sanal tacizin cinsiyet farklılığından dolayı olduğu belirtmektedir. Diğer şiddet olaylarındaki gibi tacizin de mağduru çoğu zaman kadınlardır. Sanal tacizin diğer nedenleri ise sırayla cinsel yönelim, fiziksel engeller ve yaşır. İnanç farklılığı ve etnik köken ise bunlardan sonra gelmektedir (Hackett, 2000).

Son dönemde internet ve elektronik araçların yaygınlaşmasıyla başka insanları korkutma ve tehdit etme, birine itiraf atma ve bunu yayma davranışları artmaktadır. Wolak ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada gençlerin %9'u geçmişte sanal tacize uğramıştır. %6'sı kendilerine birinin musallat olduğu, %3'ü ise kendileri hakkında başkalarına e-mail gönderildiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda %3'lük bir kısım taciz sonucunda duygusal sorunlar yaşadığını ve korku hissettiklerini açıklamışlardır (Wolak vd., 2006).

Sanal taciz olaylarında tacizcilerin cinsiyeti genellikle erkek olmaktadır. Erkeklerin sanal taciz gerçekleştirme ihtimali, kadının sanal taciz gerçekleştirme ihtimalinden fazladır. Sanal taciz mağdurlarının %50'si tacizcinin erkek, %28'si tacizcinin kadın olduğunu söylemiştir. Tacizcilerin %44'ü tacizde buldukları kişiyi reel hayatta tanımaktadırlar. Tacizcilerin büyük kısmı taciz mağdurları ile akrandır. Taciz mağdurlarının büyük kısmı 14-17 yaş arasındadır (Wolak vd., 2006). Ayrıca internetin çok fazla kişi tarafından kullanılması, sanalda kişilerin anonim olarak yer

alması, tacizcilerin kullandıkları adresi değiştirip başka bir adres verebilmesi, bir gecede bir web sitesinin kapanabilmesi gibi sebeplerden dolayı tacizcilerin kimliği kolayca bulunamamaktadır. Tacizci, mağdurun okul ya da iş arkadaşı, akrabası, tanıdığı ya da tanımadığı kişilerden olabilmektedir (Franks, 2009).

2.3.4.3. Aşağılama

Sanal zorbalık turlerinden biri olan aşağılama; insanların çeşitli davranışlar ve kelimelerle kırıcı ve saygısız davranışa maruz kalması ve kucuk duşurulmesidir. Davranış, direkt kırma amaçlı yapılmamaktadır. Coğu zaman kırıcı davranış, direkt veya yayılarak oluşmaktadır. Genellikle iyi ekonomik imkânları olan, refah düzeyi yüksek ve toplum içinde yüksek statüye sahip kişiler, aşağılama ile karşı karşıya gelmektedirler (Herring, 2002: 187).

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin nasıl analiz edildiği konusunda bilgilere yer verilecektir.

3.1. Araştırma Modeli

Nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada, lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korkusu düzeylerinin ve öznel iyi oluş düzeylerinin sanal zorbalık düzeyleri üzerindeki etkilerinin bulunması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evrenin tamamı ya da evrenden alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde, evren hakkında genel bir yargıya ulaşmak amacıyla yapılan tarama araştırmalarıdır. Genel tarama modelleri tekil ya da ilişkisel taramalar yapmaya imkân verir. İlişkisel tarama modelleri, iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasındaki değişimin birlikte var olup olmadığını veya bu değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2015).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 282'si kız, 368'i erkek toplam 650 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaş ortalaması $16,17 \pm 1,25$ olarak bulunurken, %12,6'sı 9. sınıf, %37,4'ü 10. sınıf, %31,8'i 11. sınıf ve %18,2'si 12. sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin sınıf ortalaması $10,55 \pm 0,93$ olarak bulunmuştur.

Tablo 3.1: Kişisel Bilgilere İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

	Frekans	Yüzde	Ortalama	Std. sapma
Cinsiyet				
Kız	282	43,4		
Erkek	368	56,6		
Yaş			16,17	1,25
Sınıf				
9. sınıf	82	12,6		
10. sınıf	243	37,4		
11. sınıf	207	31,8		
12. sınıf	118	18,2		

3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak ölçek kullanılmıştır.4 bölümünün olduğu, ilk bölümünde katılımcıların bazı demografik bilgilerine yönelik sorular yer alırken, ikinci bölümünde sanal zorba/kurban ölçeği, üçüncü bölümünde olumsuz değerlendirilme korkusu ölçeği, dördüncü bölümünde ise öznel iyi oluş ölçeği kullanılmıştır.

3.3.1. Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

Sanal zorba/kurban ölçeği Sarak (2012) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek akranlarına “sanal zorbalık yapan” ve “sanal zorbalığa uğrayan” öğrencilerin sanal zorbalığı yapma ve maruz kalma düzeylerini ortaya koymak amacıyla toplam 19 madde ve üç faktörden oluşmaktadır. Öğrencilerin sanal zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, sanal kurban ölçeğinde ise, bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçek, 19 madde ve üç alt faktörden oluşmaktadır. Sanal ortamda cinsel zorbalık (zorba/ kurban) alt faktörünü

1., 2., 3., 4., 5., 6. ve 7. maddeler, sanal ortamda engelleme ve zarar verme (zorba/ kurban) alt faktörünü 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14. ve 15. maddeler, sanal ortamda söylenti çıkarma (zorba/ kurban) alt faktörünü 16., 17., 18. ve 19. maddeler oluşturmaktadır. Alt boyutların iç tutarlılık katsayıları şu biçimdedir: sanal ortamda cinsel zorbalık için .68, sanal ortamda engelleme ve zarar verme için .75 ve sanal ortamda söylenti çıkarma için .68. Ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı ise .81'dir. Ölçekte yer alan maddelerle ilgili katılma düzeyini ifade etmek için 5'li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme "Her zaman (5), Sık sık (4), Ara sıra (3), Nadiren (2) ve Hiçbir zaman (1)" şeklinde oluşturulmuştur. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma durumu artmaktadır.

3.3.2. Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği

Kısa Formu: Leary (1983: 371) tarafından bireyin başkaları tarafından olumsuz ya da düşmanca değerlendirilmeye karşı toleransını ölçmeye yönelik olarak geliştirilmiş öz bildirim tarzı bir ölçektir. ODKÖ, korku ve endişe ifadelerini içeren 12 maddeden oluşmaktadır ve maddeler (1) Hiç Uygun Değil, (2) Uygun Değil, (3) Biraz Uygun, (4) Uygun, (5) Tamamen Uygun" biçiminde 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin 8 maddesi olumsuz değerlendirilmeyle ilgili korku ve endişe ifadelerinden oluşmaktadır. Geriye kalan 4 madde ise olumsuz değerlendirilmeyle ilgili korku ve endişelerin olmadığı şeklinde ifadelerden oluşmakta ve tersten puanlanmaktadır. Ölçeğin maddeleri Watson ve Friend (1969: 448) tarafından geliştirilen 30 maddelik Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği'nden (Fear of Negative Evaluation-FNE) alınmıştır. 12 maddelik ODKÖ, kısa oluşu ve kolay değerlendirilebilmesi nedeniyle sosyal fobi araştırmalarında oldukça sık tercih edilen bir ölçme aracıdır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .84'tür ve güvenirlik katsayısı .83 olup ölçek, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır.

3.3.3. Öznel İyi Oluş Ölçeği

Tuzgöl-Dost (2004: 103) tarafından geliştirilen öznel iyi oluş ölçeği 46 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin amacı bireylerin yaşamları hakkındaki bilişsel değerlendirmeleri ile olumlu ve olumsuz duyguların sıklığı ve yoğunluğunu belirleyerek öznel iyi oluş düzeylerini tespit etmektedir. Öznel iyi oluş ölçeği, yaşam alanlarına ilişkin kişisel yargılar ile olumlu ve olumsuz duygu ifadelerinden oluşmaktadır. Cevaplama sistemi her ifade için "(5) Tamamen Uygun", "(4)

Çoğunlukla Uygun”, “ (3) Kısmen Uygun”, “ (2) Biraz Uygun” ve “(1) Hiç Uygun Değil” olarak beşli Likert ölçeği şeklindedir. Her bir maddenin puanları "5 ile 1" arasında değişmektedir. Ölçek maddelerinin 26'sı olumsuz ifade şeklindedir. Olumsuz ifadeler 2, 4, 6, 10, 13, 15, 17, 19, 21, 24, 26, 28, 30, 32, 35, 37, 38, 40, 43 ve 45. maddelerdir. Olumsuz ifadelerin puanlanması tersine çevrilerek yapılmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan öznel iyi oluş düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .93, güvenirlik katsayısı .86'dır ve ölçek, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır.

3.4. Araştırmanın Analizi

Araştırmanın analizinde öncelikle öğrencilerin demografik bilgilerine ilişkin betimsel bulgular belirtilecektir. Daha sonra araştırma değişkenlerine ilişkin betimsel bulgular gösterilecek ve araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilere Pearson korelasyon analizi ile bakılacaktır. Araştırmanın geri kalan kısmında öğrencilerin demografik bilgileri ile araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilere bağımsız örneklem t testi ve regresyon analizine bakılacaktır. Verilerin çözümlenmesinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA), bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır

IV. BÖLÜM

BULGULAR

4.1. İnternette Geçirilen Ortalama Vakte İlişkin Bulgular

Tablo 4.1: İnternette Geçirilen Ortalama Vakte İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

	Ortalama	Std. sapma
İnternette günlük ortalama geçirilen vakit	4,81	3,38

Öğrencilerin internette günlük ortalama geçirdikleri vakit $4,81 \pm 3,38$ saat olarak bulunmuştur.

4.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Tablo 4.2: Sanal Zorba/Kurban Ölçeğine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

	N	Min.	Maks.	Ort.	Std. Sapma
Sanal zorbalık yapan (Zorba)					
Sanal ortamda cinsel zorbalık	650	1,00	5,00	1,26	,59
Sanal ortamda engelleme ve zarar verme	650	1,00	5,00	1,26	,60
Sanal ortamda söylenti çıkarma	650	1,00	5,00	1,30	,62
Sanal zorbalığa uğrayan (Kurban)					

Sanal ortamda cinsel zorbalık	650	1,00	3,43	1,47	,64
Sanal ortamda engellenme ve zarar görme	650	1,00	3,38	1,49	,60
Sanal ortamda söylentiye maruz kalma	650	1,00	3,75	1,62	,68

Yapılan betimsel analiz sonucunda sanal zorba/kurban ölçeğinin zorba boyutunda, sanal ortamda cinsel zorbalık faktöründen öğrencilerin aldıkları ortalama puan $1,26\pm 0,59$ olarak bulunurken, sanal ortamda engelleme ve zarar verme faktöründen oluşan ortalama puan $1,26\pm 0,60$, sanal ortamda söylenti çıkarma faktöründen oluşan ortalama puan ise $1,30\pm 0,62$ olarak bulunmuştur.

Sanal zorba/kurban ölçeğinin kurban boyutunda, sanal ortamda cinsel zorbalık faktöründen öğrencilerin aldıkları ortalama puan $1,47\pm 0,64$ olarak bulunurken, sanal ortamda engelleme ve zarar verme faktöründen alınan ortalama puan $1,49\pm 0,60$, sanal ortamda söylenti çıkarma faktöründen alınan ortalama puan ise $1,62\pm 0,68$ olarak bulunmuştur.

Tablo 4.3: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeğine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

	N	Min.	Maks.	Ort.	Std. Sapma
Olumsuz değerlendirilme korkusu	650	1,00	4,09	2,76	,91

Yapılan betimsel analiz sonucunda olumsuz değerlendirilme korkusu ölçeğinden öğrencilerin aldıkları ortalama puan $2,76\pm 0,91$ olarak bulunmuştur.

Tablo 4.4: Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

	N	Min.	Maks.	Ort.	Std. Sapma
Öznel iyi oluş	650	2,41	5,00	3,42	,67

Yapılan betimsel analiz sonucunda öznel iyi oluş ölçeğinden öğrencilerin aldıkları ortalama puan $3,42\pm 0,67$ olarak bulunmuştur.

Tablo 4.5: Sanal Zorbalık Yapma ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Olumsuz değerlendirilme korkusu
(Zorba) Sanal ortamda cinsel zorbalık	,137*
(Zorba) Sanal ortamda engelleme ve zarar verme	,148*
(Zorba) Sanal ortamda söylenti çıkarma	,104*

* $p < ,01$

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre sanal zorbalık yapma boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma faktörleri ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı, pozitif yönlü ancak zayıf korelasyonlar bulunmuştur, sırasıyla, $r = ,137, ,148, ,104, p < ,01$. Buna göre öğrencinin olumsuz değerlendirilme korkusu arttığında sanal ortamda cinsel zorbalık yapma, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma davranışları da artış göstermektedir.

Tablo 4.6: Sanal Zorbalığa Uğrama ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Olumsuz değerlendirilme korkusu
(Kurban) Sanal ortamda cinsel zorbalık	,118*
(Kurban) Sanal ortamda engellenme ve zarar görme	,259*
(Kurban) Sanal ortamda söylentiye maruz kalma	,193*

* $p < ,01$

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre sanal zorbalığa uğrama boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve

sanal ortamda söylenti çıkarma faktörleri ile olumsuz değerlendirilme korkusu arasında anlamlı ve pozitif yönlü korelasyonlar bulunmuştur, $r = ,118, ,259, ,193, p < ,01$. Buna göre öğrencinin olumsuz değerlendirilme korkusu arttığında sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumları da artış göstermektedir.

Tablo 4.7: Sanal Zorbalık Yapma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Öznel iyi oluş
(Zorba) Sanal ortamda cinsel zorbalık	-,280*
(Zorba) Sanal ortamda engelleme ve zarar verme	-,285*
(Zorba) Sanal ortamda söylenti çıkarma	-,231*

* $p < ,01$

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre sanal zorbalık yapma boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma faktörleri ile öznel iyi oluş arasında anlamlı, negatif yönlü korelasyonlar bulunmuştur, $r = -,280, -,285, -,231, p < ,01$. Buna göre öğrencinin öznel iyi oluş durumu arttığında sanal ortamda cinsel zorbalık yapma, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma davranışlarında azalma görülmektedir.

Tablo 4.8: Sanal Zorbalığa Uğrama ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Öznel iyi oluş
(Kurban) Sanal ortamda cinsel zorbalık	-,336*
(Kurban) Sanal ortamda engellenme ve zarar görme	-,422*
(Kurban) Sanal ortamda söylentiye maruz kalma	-,342*

* $p < ,01$

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre sanal zorbalığa uğrama boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma faktörleri ile öznel iyi oluş arasında anlamlı, negatif yönlü korelasyonlar bulunmuştur. $r = -,336, -,422, -,342, p < ,01$. Buna göre öğrencinin öznel iyi oluş durumu arttığında sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumları da azalma göstermektedir.

Tablo 4.9: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	Öznel iyi oluş
Olumsuz değerlendirilme korkusu	-,720*

* $p < ,01$

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluş arasında anlamlı, negatif yönlü ve çok güçlü bir korelasyon bulunmuştur, $r = -,720, p < ,01$. Buna göre öğrencinin öznel iyi oluş durumu arttığında olumsuz değerlendirilme korkusu azalma göstermektedir.

Tablo 4.10: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluşun Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık(Zorba) Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	β	t	p		
Sabit	2,618	,242		10,815	,000	30,803*	,087
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	,087	,035	,133	2,464	,014		

Öznel İyi Oluş	-,328	,047	- ,376	-6,944	,000		
Bağımlı değişken: Sanal ortamda cinsel zorbalık(zorba)							

* $p < .05$

Çizelge 12’de görülen olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda cinsel zorbalık yapmayı ne kadar etkilediğini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre bu modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda cinsel zorbalık yapma değişkeninin varyansının %8,7’sini açıklayabildiği görülmektedir, $R^2 = ,087$; $F(2, 647) = 30,803$, $p < ,05$. Bulunan sonuçlara göre olumsuz değerlendirilme korkusu ve öznel iyi oluşun, sanal ortamda cinsel zorbalık yapmayı anlamlı bir şekilde yordadığı (sırasıyla $\beta = ,133$, $-,376$, $p < ,05$) görülmektedir. Bir diğer deyişle, olumsuz değerlendirilme korkusunun artışı ve öznel iyi oluşun azalması, sanal ortamda cinsel zorbalık yapmayı artırmaktadır.

Tablo 4.11: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluşun Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme(Zorba) Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	β	t	p		
Sabit	2,611	,248		10,518	,000	31,216*	,088
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	,079	,036	,120	2,208	,028		
Öznel İyi Oluş	-,332	,048	- ,371	-6,853	,000		

Bağımlı değişken: Sanal ortamda engelleme ve zarar verme(zorba)

* p < .05

Çizelge 13'te görülen olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda engelleme ve zarar vermeyine derece etkilediğini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre bu modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda engelleme ve zarar verme değişkeninin varyansının %8,8'ini açıklayabildiği görülmüştür, $R^2 = ,088$; $F(2, 647) = 31,216$, $p < ,05$. Bulunan sonuçlara göre olumsuz değerlendirilme korkusu ve öznel iyi oluşun, sanal ortamda engelleme ve zarar vermeyi anlamlı bir şekilde yordadığı (sırasıyla $\beta = ,120$, $-,371$, $p < ,05$) görülmektedir. Bir diğer deyişle, olumsuz değerlendirilme korkusunun artışı ve öznel iyi oluşun azalması, sanal ortamda engelleme ve zarar vermeyi artırmaktadır.

Tablo 4.12: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluşun Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma(Zorba) Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	β	t	p		
Sabit	2,547	,257		9,929	,000	21,100*	,061
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	,088	,037	,129	2,353	,019		
Öznel İyi Oluş	-,295	,050	-,324	-5,895	,000		

Bağımlı değişken: Sanal ortamda söylenti çıkarma (zorba)

* p < .05

Çizelge 14’te görülen olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda söylenti çıkarmayı ne derece etkilediğini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre bu modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda söylenti çıkarma değişkeninin varyansının %6,1’ini açıklayabildiği görülmektedir, $R^2 = ,061$; $F(2, 647) = 21,100$, $p < ,05$. Bulunan sonuçlara göre olumsuz değerlendirilme korkusu ve öznel iyi oluşun, sanal ortamda söylenti çıkarmayı anlamlı bir şekilde yordadığı (sırasıyla $\beta = ,129$, $-,324$, $p < ,05$) görülmektedir. Bir diğer deyişle, olumsuz değerlendirilme korkusunun artışı ve öznel iyi oluşun azalması, sanal ortamda söylenti çıkarmayı artırmaktadır.

Tablo 4.13: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluşun Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık(Kurban) Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	β	t	p		
Sabit	3,668	,255		14,392	,000	54,866*	,145
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	,182	,037	,257	4,911	,000		
Öznel İyi Oluş	-,495	,050	-,522	-9,956	,000		
Bağımlı değişken: Sanal ortamda cinsel zorbalık(kurban)							

* $p < .05$

Çizelge 15’te görülen olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalmayı ne derece etkilediğini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre bu modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda cinsel

zorbalığa maruz kalma değişkeninin varyansının %14,5'ini açıklayabildiği görülmektedir, $R^2 = ,145$; $F(2, 647) = 54,866$, $p < ,05$. Bulunan sonuçlara göre olumsuz değerlendirilme korkusu ve öznel iyi oluşun, sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalmayı anlamlı bir şekilde yordadığı (sırasıyla $\beta = ,257$, $-,522$, $p < ,05$) görülmektedir. Bir diğer deyişle, olumsuz değerlendirilme korkusunun azalması ve öznel iyi oluşun artması, sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalmayı azaltmaktadır.

Tablo 4.14: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluşun Sanal Ortamda Engellenme ve Zarar Görme(Kurban) Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	β	t	p		
Sabit	3,141	,233		13,486	,000	72,073*	,182
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	,061	,034	,093	1,808	,071		
Öznel İyi Oluş	-,434	,045	-,489	-9,535	,000		
Bağımlı değişken: Sanal ortamda engellenme ve zarar görme(kurban)							

* $p < ,05$

Çizelge 16'da görülen olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda engellenme ve zarar görme yine derece etkilediğini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre bu modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda engellenme ve zarar görme değişkeninin varyansının %18,2'sini açıklayabildiği görülmektedir, $R^2 = ,182$; $F(2, 647) = 72,073$, $p < ,05$. Bulunan sonuçlara göre

yalnızca öznel iyi oluşun, sanal ortamda engellenme ve zarar görmeyi anlamlı bir şekilde yordadığı ($\beta = -,489$, $p < ,05$) görülmektedir. Bir diğer deyişle, öznel iyi oluşun artması, sanal ortamda engellenme ve zarar görmeyi azaltmaktadır.

Tablo 4.15: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ile Öznel İyi Oluşun Sanal Ortamda Söylentiye Maruz Kalma(Kurban) Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

	Standardize edilmemiş katsayılar		Standardize edilmiş katsayılar			F	R ²
	B	Std. hata	β	t	p		
Sabit	3,301	,274		12,068	,000	45,296*	,123
Olumsuz Değerlendirilme Korkusu	,082	,040	,110	2,073	,039		
Öznel İyi Oluş	-,424	,053	-,421	-7,936	,000		
Bağımlı değişken: Sanal ortamda söylentiye maruz kalma(kurban)							

* $p < .05$

Çizelge 17’de görülen olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda söylentiye maruz kalmayı ne derece etkilediğini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre bu modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve olumsuz değerlendirilme korkusu ile öznel iyi oluşun sanal ortamda söylentiye maruz kalma değişkeninin varyansının %12,3’ünü açıklayabildiği görülmektedir, $R^2 = ,123$; $F(2, 647) = 45,296$, $p < ,05$. Bulunan sonuçlara göre olumsuz değerlendirilme korkusu ve öznel iyi oluşun, sanal ortamda söylentiye maruz kalmayı anlamlı bir şekilde yordadığı (sırasıyla $\beta = ,110$, $-,421$, $p < ,05$) görülmektedir. Bir diğer deyişle, olumsuz değerlendirilme korkusunun azalması ve öznel iyi oluşun artması, sanal ortamda söylentiye maruz kalmayı azaltmaktadır.

4.3. Araştırma Değişkenleri ile Demografik Bilgiler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Tablo 4.16: Sanal Zorba/Kurban Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

		Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
(Zorba) ortamda zorbalık	Sanal cinsel	Kız	282	1,16	,34	-3,546	,000
		Erkek	368	1,33	,72		
(Zorba) ortamda engelleme ve zarar verme	Sanal	Kız	282	1,18	,34	-2,833	,005
		Erkek	368	1,31	,74		
(Zorba) ortamda çıkarma	Sanal söylenti	Kız	282	1,22	,45	-2,864	,004
		Erkek	368	1,36	,71		
(Kurban) ortamda zorbalık	Sanal cinsel	Kız	282	1,51	,67	1,176	,240
		Erkek	368	1,45	,62		
(Kurban) ortamda engellenme ve zarar görme	Sanal engellenme	Kız	282	1,53	,64	1,668	,096
		Erkek	368	1,46	,56		
(Kurban) ortamda maruz kalma	Sanal söylentiye	Kız	282	1,68	,66	1,894	,059
		Erkek	368	1,58	,69		

Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre öğrencilerin cinsiyetleri ile sanal zorbalığa uğrama boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalığa uğrama, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma faktörleri cinsiyete göre anlamlı farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir, $t = 1,176, 1,668, 1,894$, $p > ,05$. Öte yandan öğrencilerin cinsiyetleri ile sanal zorbalık yapma boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal

ortamda söylenti çıkarma faktörleri arasında anlamlı farklılaşma bulunmuştur, sırasıyla, $t = -3,546, -2,833, -2,864, p < ,05$. Buna göre erkek öğrencilerin sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma davranışlarının kız öğrencilere göre daha fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 4.17: Cinsiyet ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Olumsuz değerlendirilme korkusu	Kız	282	2,89	,83	3,288	,001
	Erkek	368	2,66	,95		

Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre öğrencilerin cinsiyetleri ile olumsuz değerlendirilme korkuları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur, $t = 3,288, p < ,05$. Buna göre kız öğrencilerin olumsuz değerlendirilme korkusunun erkek öğrencilere göre daha fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 4.18: Cinsiyet ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Öznel iyi oluş	Kız	282	3,42	,62	-,069	,945
	Erkek	368	3,42	,71		

Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre öğrencilerin cinsiyetleri ile öznel iyi oluşları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır, $t = -,069, p > ,05$.

Tablo 4.19: Sanal Zorba/Kurban Puanlarının Yaşa Göre İncelenmesine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

	Yaş	N	Ort.	SS	F	p
(Zorba) ortamda	Sanal 14	63	1,46	,41	3,390	,009
	cinsel 15	139	1,32	,59		

zorbalık	16	179	1,20	,42		
	17	186	1,23	,82		
	18 ve 19	83	1,16	,31		
(Zorba) Sanal ortamda engelleme ve zarar verme	14	63	1,36	,32	4,060	,003
	15	139	1,41	,72		
	16	179	1,17	,35		
	17	186	1,22	,81		
	18 ve 19	83	1,20	,33		
(Zorba) Sanal ortamda çıkarma	14	63	1,51	,62	4,477	,001
	15	139	1,33	,48		
	16	179	1,21	,39		
	17	186	1,22	,82		
	18 ve 19	83	1,42	,63		
(Kurban) Sanal ortamda cinsel zorbalık	14	63	1,79	,55	16,026	,000
	15	139	1,71	,66		
	16	179	1,46	,73		
	17	186	1,32	,57		
	18 ve 19	83	1,21	,30		
(Kurban) Sanal ortamda engellenme ve zarar görme	14	63	1,61	,46	19,645	,000
	15	139	1,82	,63		
	16	179	1,46	,63		

	17	186	1,35	,59		
	18 ve 19	83	1,23	,24		
(Kurban) Sanal ortamda söylentiye maruz kalma	14	63	1,94	,78	27,499	,000
	15	139	2,03	,81		
	16	179	1,50	,56		
	17	186	1,44	,55		
	18 ve 19	83	1,37	,45		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin yaşları ile sanal zorbalık yapma boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma faktörleri, sanal zorbalığa uğrama boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalığa uğrama, sanal ortamda engellenme ve zarar görme, sanal ortamda söylentiye maruz kalma faktörleri arasında anlamlı farklılaşma bulunmuştur, sırasıyla, $F(4, 645) = 3,390, 4,060, 4,477, 16,026, 19,645, 27,499, p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır. Buna göre 14 yaşındaki öğrencilerin sanal ortamda cinsel zorbalık yapma puanlarının 16, 18 ve 19 yaşında olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur. Ayrıca, 15 yaşındaki öğrencilerin sanal ortamda engelleme ve zarar verme puanlarının 16, 18 ve 19 yaşında olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur. 14 yaşındaki öğrencilerin sanal ortamda söylenti çıkarma puanlarının 16 ve 17 yaşında olan öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur. Bunların yanı sıra 14 ve 15 yaşındaki öğrencilerin sanal ortamda cinsel zorbalığa uğrama puanlarının 16 yaşından büyük öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur. 14 ve 15 yaşındaki öğrencilerin sanal ortamda engellenme ve zarar görme puanlarının 17 yaşından büyük öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur. 14 ve 15 yaşındaki öğrencilerin sanal ortamda söylentiye maruz kalma puanlarının 16 yaşından büyük öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.20: Yaş ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları

	Yaş	N	Ort.	SS	F	p
Olumsuz değerlendirilme korkusu	14	63	3,23	,31	9,820	,000
	15	139	2,99	,68		
	16	179	2,67	,99		
	17	186	2,55	1,00		
	18 ve 19	83	2,70	,97		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin yaşları ile olumsuz değerlendirilme korkuları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu bulunmuş, $F(4, 645) = 9,820$, $p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır. Bu bağlamda 14 ve 15 yaşındaki öğrencilerin olumsuz değerlendirilme korkularının 16 yaşından büyük öğrencilerden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.21: Yaş ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları

	Yaş	N	Ort.	SS	F	p
Öznel iyi oluş	14	63	2,97	,18	19,611	,000
	15	139	3,16	,65		
	16	179	3,54	,68		
	17	186	3,61	,65		
	18 ve 19	83	3,51	,73		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin yaşları ile öznel iyi oluşları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur, $F(4, 645) = 9,820$, $p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla

Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır. Bu bağlamda 14 ve 15 yaşındaki öğrencilerin öznel iyi oluşlarının 16 yaşından büyük öğrencilerden anlamlı bir şekilde az olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.22: Sanal Zorba/Kurban Puanlarının Sınıfa Göre İncelenmesine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

	Sınıf	N	Ort.	SS	F	p
(Zorba) ortamda zorbalık	Sanal cinsel 9. sınıf	82	1,12	,28	1,866	,134
	10. sınıf	243	1,25	,50		
	11. sınıf	207	1,29	,82		
	12. sınıf	118	1,29	,40		
(Zorba) ortamda engelleme ve zarar verme	Sanal 9. sınıf	82	1,14	,28	2,660	,047
	10. sınıf	243	1,22	,55		
	11. sınıf	207	1,34	,83		
	12. sınıf	118	1,25	,32		
(Zorba) ortamda çıkarma	Sanal söylenti 9. sınıf	82	1,30	,53	3,538	,015
	10. sınıf	243	1,20	,34		
	11. sınıf	207	1,38	,86		
	12. sınıf	118	1,35	,56		
(Kurban) ortamda zorbalık	Sanal cinsel 9. sınıf	82	1,24	,44	6,012	,000
	10. sınıf	243	1,46	,62		
	11. sınıf	207	1,48	,71		
	12. sınıf	118	1,63	,63		

(Kurban) Sanal ortamda engellenme ve zarar görme	9. sınıf	82	1,23	,35	6,560	,000
	10. sınıf	243	1,52	,60		
	11. sınıf	207	1,50	,68		
	12. sınıf	118	1,58	,53		
(Kurban) Sanal ortamda söylentiye maruz kalma	9. sınıf	82	1,48	,66	2,098	,099
	10. sınıf	243	1,62	,67		
	11. sınıf	207	1,63	,72		
	12. sınıf	118	1,72	,63		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin sınıfları ile sanal zorbalık yapma boyutunun sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma faktörleri, sanal zorbalığa uğrama boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalığa uğrama, sanal ortamda engellenme ve zarar görme faktörleri arasında anlamlı farklılaşma bulunmuştur, sırasıyla, $F(3, 646) = 2,660, 3,538, 6,012, 6,560, p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır. Buna göre 11. sınıftaki öğrencilerin sanal ortamda engelleme ve zarar verme puanlarının 9. sınıftaki öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur. 11. sınıftaki öğrencilerin sanal ortamda söylenti çıkarma puanlarının 10. sınıftaki öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur. Bunların yanı sıra 9. sınıftaki öğrencilerin sanal ortamda cinsel zorbalığa uğrama puanlarının 10. 11. ve 12. sınıftaki öğrencilerden anlamlı bir şekilde az olduğu bulunmuştur. 9. sınıftaki öğrencilerin sanal ortamda engellenme ve zarar görme puanlarının 10. 11. ve 12. sınıftaki öğrencilerden anlamlı bir şekilde az olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.23: Sınıf ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları

	Sınıf	N	Ort.	SS	F	p
Olumsuz değerlendirilme korkusu	9. sınıf	82	3,08	,90	4,514	,004
	10. sınıf	243	2,75	,87		
	11. sınıf	207	2,65	,99		
	12. sınıf	118	2,75	,80		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin sınıfları ile olumsuz değerlendirilme korkuları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur, $F(3, 646) = 4,514$, $p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır. Buna göre 9. sınıftaki öğrencilerin olumsuz değerlendirilme korkularının 10. 11. ve 12. sınıftaki öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.24: Sınıf ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları

	Sınıf	N	Ort.	SS	F	p
Öznel iyi oluş	9. sınıf	82	3,39	,75	,748	,524
	10. sınıf	243	3,44	,71		
	11. sınıf	207	3,45	,60		
	12. sınıf	118	3,35	,67		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin sınıfları ile öznel iyi oluşları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır, $F(3, 646) = ,748$, $p > ,05$.

Tablo 4.25: Sanal Zorba/Kurban Puanlarının İnternette Geçirilen Vakte Göre İncelenmesine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

		İnternette geçirilen vakit	N	Ort.	SS	F	p
(Zorba) ortamda zorbalık	Sanal cinsel	2 saatten az	163	1,02	,09	30,633	,000
		3 saat	137	1,05	,11		
		4-6 saat arası	186	1,44	,93		
		7 saat veya daha fazla	164	1,45	,46		
(Zorba) ortamda ve zarar verme	Sanal engelleme	2 saatten az	163	1,03	,13	28,284,	,000
		3 saat	137	1,04	,10		
		4-6 saat arası	186	1,47	,98		
		7 saat veya daha fazla	164	1,41	,41		
(Zorba) ortamda çıkarma	Sanal söylenti	2 saatten az	163	1,09	,27	20,244	,000
		3 saat	137	1,12	,19		
		4-6 saat arası	186	1,43	,90		
		7 saat veya daha fazla	164	1,50	,59		
(Kurban) ortamda zorbalık	Sanal cinsel	2 saatten az	163	1,10	,17	109,768	,000
		3 saat	137	1,11	,16		
		4-6 saat arası	186	1,58	,79		
		7 saat veya	164	2,01	,57		

	daha fazla					
(Kurban) Sanal ortamda engellenme ve zarar görme	2 saatten az	163	1,13	,20	106,027	,000
	3 saat	137	1,15	,20		
	4-6 saat arası	186	1,65	,76		
	7 saat veya daha fazla	164	1,95	,47		
(Kurban) Sanal ortamda söylentiye maruz kalma	2 saatten az	163	1,36	,33	101,710	,000
	3 saat	137	1,20	,26		
	4-6 saat arası	186	1,63	,78		
	7 saat veya daha fazla	164	2,23	,62		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin internette geçirdikleri vakit ile sanal zorbalık yapma boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma faktörleri, sanal zorbalığa uğrama boyutunun sanal ortamda cinsel zorbalığa uğrama, sanal ortamda engellenme ve zarar görme, sanal ortamda söylentiye maruz kalma faktörleri arasında anlamlı farklılaşma saptanmıştır, sırasıyla, $F(3, 646) = 30,633, 28,284, 20,244, 109,768, 106,027, 101,710, p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır. Buna göre internette 4 saatten fazla vakit geçiren öğrencilerin sanal ortamda cinsel zorbalık yapma, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma puanlarının internette 3 saatten az vakit geçiren öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur. Bunların yanı sıra internette 4 saatten fazla vakit geçiren öğrencilerin sanal ortamda cinsel zorbalığa uğrama, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma puanlarının internette 3 saatten az vakit geçiren öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.26: İnternette Geçirilen Vakit ile Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları

	İnternette geçirilen vakit	N	Ort.	SS	F	p
Olumsuz değerlendirilme korkusu	2 saatten az	163	2,61	1,15	9,253	,000
	3 saat	137	2,52	1,01		
	4-6 saat arası	186	2,88	,81		
	7 saat veya daha fazla	164	2,98	,48		

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin internette geçirdikleri vakit ile olumsuz değerlendirilme korkuları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu bulunmuştur, $F(3, 646) = 9,253, p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır. Buna göre internette 4 saatten fazla vakit geçiren öğrencilerin olumsuz değerlendirilme korkularının internette 3 saatten az vakit geçiren öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 4.27: İnternette Geçirilen Vakit ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik ANOVA Testi Sonuçları

	İnternette geçirilen vakit	N	Ort.	SS	F	p
Öznel iyi oluş	2 saatten az	163	3,68	,73	65,551	,000
	3 saat	137	3,83	,70		
	4-6 saat arası	186	3,27	,55		
	7 saat veya daha fazla	164	2,99	,33		

	daha fazla					
--	------------	--	--	--	--	--

Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre öğrencilerin internette geçirdikleri vakit ile öznel iyi oluşları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur, $F(3, 646) = 65,551$, $p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Bonferroni Post-hoc testi yapılmıştır. Buna göre internette 3 saatten az vakit geçiren öğrencilerin öznel iyi oluşlarının internette 4 saatten fazla vakit geçiren öğrencilerden anlamlı bir şekilde fazla olduğu görülmüştür.

V. BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Araştırmanın çalışma gurubunu oluşturan lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korku düzeyleri, öznel iyi oluş düzeyleri ve sanal zorbalık düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkinin incelenmesi sonucu ortaya çıkan bulgular diğer araştırmalarla birlikte tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgularda;

Araştırmamızda kız öğrencilerin erkeklere göre olumsuz değerlendirilme korkularının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin yaşı ve sınıfının artmasıyla beraber olumsuz değerlendirilme korkusunun azaldığı görülmektedir. Bunun yanında internette geçirilen vakit arttığında, olumsuz değerlendirilme korkusunda artmaktadır.

Literatürde (Aydiner,2011; Berber Çelik, 2014;İzgiç, Akyüz, Doğan ve Kuğu, 2000: 207; Şimşek,2018) olumsuz değerlendirilme korkusu, öznel iyi oluş ve sanal zorbalık değişkenlerini bir arada ortaya koyan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak üç değişkeni de ayrı ayrı ya da ikili olarak inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur. Araştırmamızda kız öğrencilerin erkeklere göre olumsuz değerlendirilme korkularının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin yaşı ve sınıfının artmasıyla beraber olumsuz değerlendirilme korkusunun azaldığı görülmektedir. Bunun yanında internette geçirilen vakit arttıkça, olumsuz değerlendirilme korkusu da artmaktadır.

Araştırmamızda öznel iyi oluşun cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmek ile beraber öğrencilerin yaşı arttıkça, öznel iyi oluş düzeyleri de artmaktadır. Ancak internette geçirilen süre arttıkça, öznel iyi oluş düzeyi

azalmaktadır. Kimi çalışmalarda ise öznel iyi oluş düzeyinin yaşa göre farklılaşmadığı belirtilmektedir.

Araştırmamızda erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla sanal zorbalık davranışlarını sergiledikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla sanal zorbalık, cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Öğrencinin yaşı arttıkça sanal zorbalık davranışları azalmaktadır. Aynı şekilde yaş arttıkça sanal zorbalığa maruz kalma durumu da azalmaktadır. Ancak sınıf bağlamında sanal zorbalığa bakıldığında sınıf düzeyi arttıkça sanal zorbalığa maruz kalma düzeyinin de arttığı görülmektedir. Bunun yanında öğrencilerin günlük olarak internette geçirdikleri süre arttığında sanal zorbalık davranışları da artış göstermektedir. Benzer şekilde internette geçirilen vakit arttıkça sanal zorbalığa maruz kalma düzeyi de artmaktadır. Literatürdeki araştırmalara bakıldığında, araştırma bulgularının bu araştırmalar ile paralel olduğu görülmektedir.

Bektaş (2007) çalışmasında ortaokul öğrencilerinde sanal zorbalık davranışının yordayıcılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre sanal zorbalığın en önemli yordayıcısının yaş değişkeni olduğu saptanmıştır. Bunun yanında özsaygı düzeyi de sanal zorbalığı yordayan önemli değişkenlerden biridir. Çiftçi (2010), çalışmasında lise öğrencilerinin sanal zorbalık ve empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlara bakıldığında sanal zorbalık davranışı ile empatik eğilim düzeyi arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Ayas ve Pişkin'in araştırmasında tespit edildiği üzere zorbalık davranışını gerçekleştiren bireylerin özsaygı düzeyleri yüksek, daha güçlü ve daha cesurlardır. Aynı zamanda Olweus, zorbalık davranışını gerçekleştiren öğrencilerin anti sosyal kişilik bozukluğuna sahip olduklarını saptamıştır. Bektaş çalışmasında ortaokul öğrencilerinde sanal zorbalık davranışının yordayıcılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre sanal zorbalığın en önemli yordayıcısının yaş değişkeni olduğu saptanmıştır. Bunun yanında özsaygı düzeyi de sanal zorbalığı yordayan önemli değişkenlerden biridir. Sarı araştırmasında ortaokul öğrencilerinde erkeklerin kızlara göre daha fazla sanal zorbalık davranışında bulunduğunu, babası okuryazar olmayan öğrencilerin daha fazla sanal zorbalık kurbanı olduğunu, anne ve babaları lise mezunu olanların sanal zorbalık davranışının daha fazla olduğunu ve evinde bilgisayar bulunan, cep telefonu sahibi olan öğrencilerin sanal zorba ya da sanal kurban olma eğiliminde oldukları görülmüştür. Kocaşahan'ın çalışmasında lise ve

üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık düzeylerinin belirlenmesi ve bunun cinsiyet, okul, sınıf düzeyine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre lise öğrencileri arasında sanal zorbalık %56,7; üniversite öğrencileri arasında %12,8'dir. Erkekler, kızlara göre daha fazla sanal zorbalık davranışını sergilemektedir. Aynı şekilde sanal zorbalık kurbanı olanlar da daha çok erkek öğrencilerdir. Sarak çalışmasında lise öğrencilerinin sanal zorbalıkta bulunma ve sanal zorbalığa uğrama durumları ile sanal zorbalıkla ilişkili faktörleri araştırmıştır. Sonuçlara göre öğrencilerin yaşı arttıkça, sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalık mağduru olma durumu da artmaktadır. Bunun yanında anne ve babasının eğitim seviyesi okuryazar ve altında olan öğrencilerin daha fazla sanal zorbalık yaptığı ve sanal zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde okulda başarı durumu kötü olanlar, internet kafeye gidenler ve cep telefonundan isimsiz çağrı bırakanlar ile psikiyatrik destek alanlar da daha fazla sanal zorbalık yapmakta ve mağdur olmaktadır. Her gün internet kullananlar, haftada bir kullananlara göre daha fazla sanal zorbalık yapmaktadır. Türkileri çalışmasında ergenlerin sanal zorbalığın nedenlerine ilişkin düşüncelerini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre erkekler hem daha fazla sanal zorbalık uygulamakta, hem de daha fazla sanal zorbalık mağduru olmaktadır.

VI. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada lise öğrencilerinin olumsuz değerlendirilme korku düzeyleri, öznel iyi oluş düzeyleri ve sanal zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkilere bakılmıştır.

6.1 Sonuçlar

- Erkek öğrencilerin sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma davranışlarının kız öğrencilere göre daha fazla olduğu görülmüştür.
- Kız öğrencilerin olumsuz değerlendirilme korkusunun erkek öğrencilere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir.
- Öğrencinin yaşı arttığında sanal ortamda cinsel zorbalık yapma, sanal ortamda engelleme ve zarar verme davranışlarında ve bunun yanı sıra sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumlarında azalma görülmektedir.
- Öğrencinin günlük olarak internette geçirdiği vakit arttığında sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme, sanal ortamda söylenti çıkarma davranışları ve sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumları artış göstermektedir.

- Yüksek sınıflardaki öğrencilerde sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumlarının düşük sınıflardaki öğrencilerden daha fazla olduğu görülmektedir.
- İnternette geçirilen vakit arttıkça olumsuz değerlendirilme korkusu artış, öznel iyi oluş ise azalma göstermektedir.
- Bulunan sonuçlara göre öğrencinin olumsuz değerlendirilme korkusu arttığında sanal ortamda cinsel zorbalık yapma, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma davranışlarının yanı sıra sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumları da artış göstermektedir.
- Öğrencinin öznel iyi oluş durumu arttığında sanal ortamda cinsel zorbalık yapma, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma davranışlarında azalma görülmekle beraber sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumlarında azalma görülmektedir.
- Öğrencinin öznel iyi oluş durumu arttığında olumsuz değerlendirilme korkusu azalma göstermektedir.

6.2 Öneriler

Araştırma sonuçları kapsamında aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Sanal zorbalık hakkında ebeveynler bilgilendirilmeli ve öğrencilerin internet kullanım davranışlarının denetlenmesi önerilmelidir.
- Öğretmenlerin sanal zorbalık davranışlarını engelleme kapsamında öğrencilere faydalı olabilmeleri için hizmet içi eğitimler, seminerler verilmesi sağlanmalıdır.
- Daha sonraki araştırmacılar, daha büyük örneklemelerle şehirler ve bölgeler arası karşılaştırmalar yaparak sanal zorbalığın etkilerini daha kapsamlı biçimde araştırabilirler.
- Öğrencinin günlük olarak internette geçirdiği vakit azaltılarak sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme, sanal ortamda söylenti çıkarma

davranışları ve sanal ortamda cinsel zorbalığa maruz kalma, sanal ortamda engellenme ve zarar görme ve sanal ortamda söylentiye maruz kalma durumlarında azalma sağlanabilir.

- Öğrencinin internette geçirdiği süre azaltılarak ve bu konuda eğitimler verilerek, öznel iyi oluş düzeyleri artırılabilir.
- Sanal zorbalığı en aza indirmek için Anne ve babasının eğitim seviyesi okuryazar ve altında olan öğrencilerin Ailelerine eğitimler verilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aftab, P. (2004). *Understanding the cyberharassment problem*. <http://www.informationweek.com> [15.03.2018].
- Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Ercan, O., Uysal, Ö., Kaymak, D. A. ve İlder, Ö. (2004). Violent Behaviour Among Turkish High School Students and Correlates of Physical Fighting. *European Journal of Public Health, 14*: 173-177.
- Ames, C. (1992). Achievement Goals and Classroom Motivational Climate. J. Meece ve D. Schunk içinde, *Students' Perceptions in the Classroom* Hillsdale: Erlbaum. 327-348.
- Ames, C. ve Archer, J. (1988). Achievement Goals in the Classroom: Students' Learning Strategies and Motivation Processes. *Journal of Educational Psychology, 80*(3): 260-267.
- Arıca, O. T. (2009). Psychiatric Symptomatology As A Predictor Of Cyberbullying Among University Students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*(1).
- Arıca, O. T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike. *Kariyer Penceresi, 2*(6): 10-12.
- Arıca, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A. ve Sarıbeyoğlu, S. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *CyberPsychology & Behavior, 11*(3): 253-261.
- Aydın, S. (2008). An Investigation on the Language Anxiety and Fear of Negative Evaluation Among Turkish EFL Learners. *Asian EFL Journal, 31*: 421-444.
- Aydiner, B. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçlarının Alt Boyutlarının Genel Öz-Yeterlik Yaşam Doyumu ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Barak, A. (2005). Sexual harassment on the internet. *Social Science Computer Review, 23*(1): 77-92.
- Basu, S. ve Jones, R. (2007). Regulating cyberstalking. *Journal of Information, Law and Technology*(2).

- Battistich, V., Solomon, D., Kim, D. I., Watson, M. ve Schaps, E. (1995). Schools as Communities, Poverty Levels of Student Populations, and Students' Attitudes, Motives, and Performance: A Multilevel Analysis. *American Educational Research Journal*, 32(3): 627-658.
- Beck, A. T., Emery, G. ve Greenberg, R. L. (2005). *Anxiety disorders and phobias: A cognitive perspective*. Basic Books.
- Beghetto, R. A. (2009). Correlates of Intellectual Risk Taking in Elementary School Science. *Journal of Research in Science Teaching*, 46(2): 210-223.
- Bektaş, M. (2007). İlköğretim ikinci kademedeki okul zorbalığının yordanması. *Yüksek Lisans Tezi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belsey, W. B. (2004). *Cyberbullying: An Emerging Threat To The "Always On"* http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf [03.12.2018].
- Berber Çelik, Ç. (2014). Akademik ertelemen bazı psiko-sosyal değişkenlere göre açıklanması ve gerçeklik terapisine dayalı akademik erteleme ile başa çıkma eğitim programının etkililiğinin sınanması. *Doktora Tezi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bilgiç, E. (2007). İlköğretim Birinci Kademedeki Görülen Zorba Değişkenlerin Sınıf Değişkenleri ve Atmosferi Algılamalarına Göre İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Bilgiç, E. ve Yurtal, F. (2009). Zorbalık Eğilimlerinin Sınıf İklimine Göre İncelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 5(2): 180-194.
- Boulton, M. J. ve Smith, P. K. (1994). Bully/Victim Problems in Middle-School Children: Stability, Self-Perceived Competence, Peer Perceptions and Peer Acceptance. *British Journal of Developmental Psychology*, 12(3): 315-329.
- Bråten, I. ve Stromso, H. I. (2004). Epistemological Beliefs and Implicit Theories of Intelligence as Predictors of Achievement Goals. *Contemporary Educational Psychology*, 29(4): 371-388.
- Brown, B., Lamborn, S. ve Newman, F. (1992). *You Live and You Learn: The Place of School Engagement in the Lives of Teenagers*. New York: Teachers Collage Press.

- Canbay, H. (2010). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Casa, D. J., Almquist, J., Anderson, S. A., Baker, L., Bergeron, M. F., Biagioli, B., . . . Hawkins, J. D. (2004). The Importance of Bonding to School for Healthy Development: Findings from the Social Development Research Group. *Journal of School Health*, 74(7): 252-261.
- Certel, Z., Bahadır, Z. ve Saracaloğlu, S. (2015). Lise öğrencilerinin öz yeterlilikleri ile öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 307-318.
- Cihangir, Ç. Z. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: öz belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31): 23-31.
- Citron, D. K. (2009). Law's expressive value in combating cyber gender harassment. *Michigan Law Review*(108): 373-416.
- Clark, D. M. ve Wells, A. (1995). A Cognitive Model of Social Phobia. R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope ve F. R. Schneier içinde, *Social phobia: Diagnosis, Assessment and Treatment* New York: Guilford Press. 69-93.
- Clifford, M. M. (1988). Failure Tolerance and Academic Risk Taking in Ten-to Twelve-Year-Old Students. *British Journal of Educational Psychology*, 58(1): 15-27.
- Clifford, M. M. (1991). Risk Taking, Theoretical, Empirical, and Educational Considerations. *Educational Psychologist*, 26(3-4): 263-297.
- Clifford, M. M. ve Chou, F. (1991). Effects of Payoff and Task Context on Academic risk Taking. *Journal of Educational Psychology*, 83: 499-507.
- Csikszentmihalyi, M. (2005). *Akış mutluluk bilimi*. Ankara: Hyb Yayıncılık.
- Çelik, İ. (2008). Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluşlarının Duygusal Zekâ Açısından İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çetin, B., Doğan, T. ve Sapmaz, F. (2010). Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği Kısa Formu'nun Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(156): 205-216.
- Çevik, N. (2010). Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluşlarını Yordayan Bazı Değişkenler. *Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dake, J. A., Price, J. H. ve Telljohann, S. K. (2003). The Nature and Extent of Bullying at School. *Journal of School Health*, 73(5): 173-180.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Plenum Publishing.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and The Selfdetermination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4): 227-268.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological bulletin*, 95(3).
- Diener, E. (2002). Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction. S. Oishi ve E. R. Lucas içinde, *The Hand Book Of Positive Psychology* New York: Oxford University Press. 63-73.
- Diener, E. (2009). The Science of Well-Being: The Collected Works of Ed Diener. *Social Indicators Research Series*. içinde New York: Springer.
- Diener, E., Horwitz, J. ve Emmons, R. A. (1985). Happiness of the Very Wealthy. *Social Indicators Research*, 3(16): 263-274.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. ve Smith, H. L. (1999). Subjective wellbeing: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2): 276-302.
- Diener, E., Suh, E. ve Oishi, S. (1997). Recent Finding on Subjective Well-Being. *Indian Journal of Clinical Psychology*(24): 25-41.
- Dilbaz, N. (1997). Sosyal Fobi. *Pskiyatri Dünyası*, 1(1): 18-24.
- Dinnel, D. L., Brittain, T., Thompson, T., Johnson, K., King, M. ve Pust, K. (2002). A Structural Model of Self-Worth Protection and Achievement: Goals, Evaluative Anxiety, Attributions, Self-Esteem and Uncertainty. *Poster presentations in the Second Biennial Self-Concept Enhancement and Learning Facilitation (SELF) Research Centre International Conference*. Sydney.
- Donnellan, C. (2006). *Bullying*. Incor: Independence Publishers.

- Doğan, T., Sapmaz, F. ve Totan, T. (2011). Beden İmgesi Baş Etme Stratejileri Ölçeğinin Türkçe uyarlaması ve geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* (12): 121-9.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2006). Öğrencilerin Üniversitedeki Yaşam Kalitesine İlişkin Algılarının Demokratik Yaşam Kültürü Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(16): 107-128.
- Drahokoupilová, J. (2007). Cyberstalking. *Masaryk UJL & Tech.*(2): 145-155.
- Dupeyrat, C. ve Mariné, C. (2005). Implicit Theories of Intelligence, Goal Orientation, Cognitive Engagement, and Achievement: A Test of Dweck's Model with Returning to School Adults. *Contemporary Educational Psychology*, 30: 43-59.
- Durmaz, A. (2008). Liselerde Okul Yaşam Kalitesi: Kırklareli İli Örneği . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Eid, M., Larsen, R. J. ve Ulrich, S. (2008). *The Science of Subjective Well-Being*. New York: Guil Ford Press.
- Eraslan, B. (2000). Yaşam Doyumları Farklı İlköğretim Öğretmenlerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Bazı Değerışkenlere Göre İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eryılmaz, A. (2010). Aile yapısı ergeni mutlu eder mi? *Aile ve Toplum*, 6(22): 21-30.
- Eryılmaz, A. (2014). *Mutluluğun başucu kitabı*. Ankara: Nobel Akademi.
- Esen Kıran, B. (2005). Ergenlerde Risk Alma Davranışı ile Akademik Başarının İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 2(29): 8-13
- Franks, M. A. (2009). *Unwilling Avatars: Idealism and Discrimination in Cyberspace*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1374533 [15.03.2018].
- Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2): 511-537.
- Gözütok, F. D. (2008). *Eğitim ve şiddet*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Geberth, V. J. (1996). The staged crime scene. *Law and Order*, 44(2): 89-93.
- Genç, G. (2007). Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi.

- Hackett, K. (2000). Criminal harassment. *Statistics Canada*, 20(11).
- Hanewald, R. (2008). Confronting the pedagogical challenge of cyber safety. *Australian Journal of Teacher Education*, 33(3).
- Harvey, D. (2003). *Cyberstalking and internet harassment: What the law can do*. http://www.netsafe.org.nz/Doc_Library/netsafepapers_davidharvey_cyberstalking.pdf [15.03.2018].
- Heckelman, L. R. ve Schneier, F. R. (1995). Diagnostic Issues. R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope ve F. R. Schneier içinde, *Social Phobia: Diagnosis, Assessment, and Treatment* New York: Guilford Press. 3-20.
- Henderson, N. R., Hymel, S., Bonanno, R. A. ve Davidson, K. (2002). Bullying as a Normal Part of School Life: Early Adolescents' Perspectives on Bullying and Peer Harrassment. *Poster session presented at the Conference of Safe Schools Safe Communities*. Vancouver: British Columbia.
- Herring, S. C. (2002). Cybre violence: recognizing and resisting abuse in online environments. *Asian Women*(14): 187-212.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. (2009). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. California: Corwin Press.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2014). *Bullying Beyond The Schoolyard: Preventing And Responding To Cyberbullying*. Corwin Press.
- Hortaçsu, N. (2003). *Çocuklukta İlişkiler - Ana Baba, Kardeş ve Arkadaşlar*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- House, D. J. (2002). An Investigation of the Effects of Gender and Academic Self-Efficacy on Academic Risk-Taking for Adolescent Students. (UMI Number: 3066174). UMI ProQuest Digital Dissertations.
- Hymel, S., Closson, L. M., Caravita, C. S. ve Vaillancourt, T. (2011). Social Status Among Peers: From Sociametric Attraction to Peer Acceptance to Perceived Popularity. P. K. Smith ve C. H. Hart içinde, *Wiley - Blackwell Handbook of Childhood Social Development*. New York: Wiley Publishing.

- İlhan, M. ve Çetin, B. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Matematik Odaklı Akademik Risk Alma Davranışları: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 1-28.
- İnal, U. (2009). Adana İl Sınırları İçerisindeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında Bulunan Öğretmen ve Öğrencilerin Okul Yaşam Kalitesi Algılarının İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- İzgiç, F., Akyüz, G., Doğan, O. ve Kuğu, N. (2000). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Fobi Yaygınlığı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 1(4): 207-214.
- Kapıcı, E. G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Sayısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1): 1-13.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenler ve Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Yönelik Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3): 539-562.
- Kasapoğlu, F. (2013). Üniversite Öğrencilerinde İyilik Hali ile Özgeçmiş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Malatya: Malatya İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kermen, U. (2013). Üniversite Öğrencilerinin İhtiyaç Doyumu ve Öznel İyi Oluş Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kocaşahan, N. (2012). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Sanal Zorbalık. *Yüksek Lisans Tezi*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocovski, N. L. ve Endler, N. S. (2000). Social Anxiety, Self-Regulation, and Fear of Negative Evaluation. *European Journal of Personality*, 14(4): 347-358.
- Korkmaz, G. (2009). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Okul Yaşam Kalitesini Algılama Düzeyleri ve Mesleki Tutumlarının İncelenmesi . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adana : Çukurova Üniversitesi.
- Korkmaz, H. (2002). Fen Eğitiminde Proje Tabanlı Öğrenmenin Yaratıcı Düşünme, Problem Çözme ve Akademik Risk Alma Düzeylerine Etkisi. *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Kowalski, R. M. ve Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*(41): 22-30.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. ve Agatston, P. W. (2008). *Cyberbullying: Bullying in the Digital Age*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Krause-Parello, C. A. (2008). Loneliness in The School Setting. *The Journal of School Nursing*, 24(2): 66-70.
- Kuhl, J. ve Kraska, K. (1989). Self-Regulation and Meta-Motivation: Computational Mechanisms, Development and Assessment. R. Kanfer, P. Ackerman ve R. Cudek içinde, *Abilities, Motivation and Methodology* New Jersey: Erlbaum 343-368.
- Leary, M. R. (1983). A Brief Version of the Fear of Negative Evaluation Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 9(3): 371-375.
- Leonard, C. A. (1995). Quality of School Life and Attendance in Primary Schools. *Doctoral Dissertation*. Australia: University of Newcastle.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*(27): 157-170.
- Malkoç, A. (2011). Öznel İyi Oluş Müdahale Programının Üniversite Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeylerine Etkisi. *Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Maslow, A. H. (1968). *Toward a Psychology of Being*. New York: Van Nostrand.
- Maxwell, A. (2001). *Cyberstalking*. <http://www.netsafe.org> [15.03.2018].
- McCall, R. (2003). *Online harassment and cyberstalking*. <http://www.vaonline.org> [15.03.2018].
- Mckinney, A. P. (2003). Goal Orientation: A Test of Competing Models. *Doctoral Dissertation*. ProQuest Dissertations and Theses.
- Meloy, J. R. (2001). *The psychology of stalking: Clinical and forensic perspectives*. San Diego: Academic Press.
- Millings, A., Buck, R., Montgomery, A., Spears, M. ve Stallard, P. (2012). School Connectedness, Peerattachment, and Self-Esteem as Predictors of Adolescent Depression. *Journal of Adolescence*, 35(4): 1061-1067.

- Mok, M. M. ve Flynn, M. (2002). Determinants of Students Quality of School Life: A Path Model. *Learning Environments Research*, 5(3): 275-300.
- Myers, D. G. ve Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological science*, 6(1): 10-19.
- Neihart, M. (2010). Systematic Risk-Taking. *Roeper Review*, 21(4): 289-292.
- Ogilvie, E. (2000). *Cyberstalking, trends and issues in crime and criminal justice*. <http://www.aic.gov.au> [15.03.2018].
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Öğülmüş, S. (2006). Okullarda Şiddet ve Alınabilecek Önlemler. *Eğitime Bakış*, 2(7): 16-24.
- Öner Sünkür, Ö. M., İlhan, M., Kinay, İ. ve Kılınc, M. (2013). An Examination of the Relation Between 8th Grade Students' Level of Academic Risk Taking and Their Positive and Negative Perfectionism Traits. *Çukurova University Faculty of Education Journal*, 42(2): 1-10.
- Özer, M. ve Karabulut, Ö. (2003). Yaşlılarda Yaşam Doyumu. *Turkish Journal of Geriatrics*, 6(2).
- Patchin, J. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the Schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2): 148-169.
- Pavot, W. (2008). *The Assessment of Subjective Well-Being, The Science of Subjective Well-Being*. The Oxford Handbook of Happiness.
- Pepler, D. ve Craig, W. (2000). *Making a Difference in Bullying*. LaMarsh Centre for Research on Violence and Conflict Resolution.
- Pepler, D., Rigby, K. ve Smith, P. (2004). *Bullying in Schools: How Successful Can Interventions Be?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Petherick, W. (2003). *Cyber-stalking: Obsessional pursuit and the digital criminal, crime library*. <http://www.trutv.com> [15.03.2018].
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2): 531-562.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Zorba Ve Mağdur Lise Öğrencilerinin Utangaçlık, İçedönüklük, Dışadönüklük Ve Özsaygı Değişkenleri Bakımından İncelenmesi. VIII.

Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri (21-23 Eylül). Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi.

Rapee, R. ve Heimberg, R. (1997). A Cognitive-Behavioral Model of Anxiety in Social Phobia. *Behavioral Research and Therapy*, 35(8): 741-756.

Raskauskas, J. ve Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*(43): 564-575.

Rogers, V. (2010). *Cyberbullying: Activities to help children and teens to stay safe in a texting, twittering, social networking world*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Santrock, J. W. (2014). *Adolescence*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sarı, D. (2014). Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Yaşantılarının ve Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Algılarının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarı, M. (2012). Empatik Sınıf Atmosferi ve Arkadaşlara Bağlılık Düzeyinin Lise Öğrencilerinin Okul Yaşam Kalitesine Etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 18(1): 95-119.

Sarı, M., Ötünç, E. ve Erceylan, H. (2007). Liselerde Okul Yaşam Kalitesi: Adana İli Örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 13(50): 297-320.

Sarak, Ö. (2012). Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık. *Yüksek Lisans Tezi*. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Schmid, W. (2012). *Mutsuz olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Schreiber, M. E. (2000). Employer e-mail and internet risks, policy guidelines and investigations. *Massachusetts Law Review*(Fall): 74-93.

Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Spot Matbaacılık.

Shariff, S. (2005). *Cyber-dilemmas in the new millennium: School obligations to provide student safety in a virtual school environment*. Mc Gill Journal of Education.

Shariff, S. (2008). *Cyber-Bullying: Issues and Solutions for School, the Classroom and the Home*. New York: Routledge.

Shore, K. (2005). *The ABC's of Bullying Prevention: A Comprehensive Schoolwide Approach*. New York: Dude Publishing.

- Slonje, R. ve Smith, P. K. (2008). Cyber-bullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*(49): 147-154.
- Smith, A. M. (2008). *Protection of children online: Federal and state laws addressing cyberstalking, cyberharassment, and syberbullying*. <http://assets.opencrs.com/rpts/RL34651?20080905.pdf> [15.03.2018].
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M. ve Fisher, S. (2008). Cyberbullying, its nature and impact in secondary school pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*(49): 376-385.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M. ve Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. <https://www.staffsccb.org.uk/Professionals/Key-Safeguarding/e-Safety/Task-to-Finish-Group/Task-to-Finish-Group-Documentation/Cyber-Bullying---Final-Report.pdf> [03.12.2018].
- Steinberg, L. (2013). *Ergenlik* (2 b.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Strum, İ. S. (1971). *The Relationship of Creativity and Academic Risk-Taking Among Fifth Graders: Final Report*. ERIC Document Reproduction Service.
- Syts, Y. (2004). Beyond the schoolyard: Examining electronic bullying among Canadian youth. *Unpublished master 's thesis*. Ontario: Carleton University.
- Şahin, G. N. (2011). Üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması. *Doktora Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şimşek, M. (2018). Lise öğrencilerinin akademik erteleme davranışları ile mükemmeliyetçilik ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişkilerde benlik saygısının aracı rolü. *Yüksek Lisans Tezi*. Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türkileri, N. (2012). Ergenlerde Sanal Zorbalık: Nedenlerine İlişkin Algılar, Duygusal Tepkiler Ve Baş Etme Yöntemleri İle Zorbalık Statüleri Arasındaki İlişkiler. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). *2010 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları*. <http://www.tuik.gov.tr:> <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6308> [01.03.2018].

- Tangen, R. (2009). Conceptualizing Quality of School Life From Pupils Perspectives: A Four Dimensional Model. *International Journal of Inclusive Education*, 13(8): 829-844.
- Tay, B., Özkan, D. ve Akyürek Tay, B. (2009). The Effect of Academic Risk Taking Leveles on The Problem Solving Ability of Gifted Students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1(1): 1099-1104.
- TDK. (2018). *Büyük Türkçe Sözlük*. <http://www.tdk.gov.tr/> [15.03.2018].
- Tel, F. D. (2011). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu ve öz duyarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Tian, L., Chen, H. ve Huebner, E. S. (2014). The Longitudinal Relationships Basic Psychological Needs Satisfaction at School and School-Related Subjective Well-Being in Adolescents. *Social Indicators Research*, 119(1): 353-372.
- Tian, L., Wang, D. ve Huebner, E. S. (2015). Development and Validation of the Brief Adolescents Subjective Well-Being in School Scale. *Social Indicators Research*, 120(2): 615-634.
- Tian, L., Zhang, L., Huebner, E. S., Zheng, X. ve Liu, W. (2016). The Longitudinal Relationship Between School Belonging and Subjective Well-Being in School Among Elementary School Students. *Applied Research in Quality of Life*, 11(4): 1269-1285.
- Topçu, Ç. (2008). The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Tuzgöl, D. M. (2004). Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlilik Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*(3): 103-111.
- UK Department for Children, Schools and Families. (2007). *Cyberbullying: safe to learn*. www.teachernet.gov.uk/publications [15.03.2018].
- Us Department of Justice. (1999). *1999 Report on cyberstalking: A new challenge for law enforcement and industry*. <http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/cyberstalking.htm> [15.03.2018].

- Uzbaş, A. (2009). Okul Psikolojik Danışmanlarının Okulda Saldırganlık ve Şiddete Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(18): 90-110.
- VandeWalle, D. (1997). Development and Validation of a Work Domain Goal Orientation Instrument. *Educational and Psychological Measurement*, 57(6): 995-1015.
- Wallace, B. (2000). Stalkers Find a New Tool: The Internet/Email Is Increasingly Used to Threaten and Harass, Authorities Say. *San Francisco Chronicle*(10).
- Watson, D. ve Friend, R. (1969). Measurement of social-evaluative anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*(33): 448-457.
- Weeks, J. W., Heimberg, R. G. ve Rodebaugh, T. L. (2008). The Fear of Positive Evaluation Scale: Assessing a Proposed Cognitive Component of Social Anxiety. *Journal of Anxiety Disorders*, 22(1): 44-45.
- Weeks, J. W., Heimberg, R. G., Fresco, D. M., Hart, T. A., Turk, C. L., Schneier, F. R. ve Liebowitz, M. R. (2005). Empirical Validation and Psychometric Evaluation of the Brief Fear of Negative Evaluation Scale in Patients with Social Anxiety Disorder. *Psychological Assessment*, 17(2): 179-190.
- Willard, N. (2005). *Educator's Guide To Cyberbullying and Cyberthreats*. <https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx> [03.12.2018]
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Aggression, Threats, and Distress*. Illinois: Research Press.
- Williams, K. ve Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*(41): 14-21.
- Wolak, J., Mitchell, K. J. ve Finkelhor, D. (2006). *Online Victimization of Youth: Five Years Later*. <https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.tr/&httpsredir=1&article=1053&context=ccrc> [15.03.2018].
- Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R., Karakurt, P. ve Türkleş, (2011). Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ve Etkileyen Faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1): 905-921.

- Yıldız, B. (2002). Aristoteles Ethik'inde mutluluk ve erdem. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Yavuz, Ç. (2006). Rehberlik ve psikolojik danışma öğrencilerinde öznel iyi olma hali, psikiyatrik belirtileri ve bazı kişilik özellikleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2004). Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27(3): 319-336.
- Ybarra, M. L. ve Mitchell, K. J. (2007). Prevalence and frequency of Internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health*, 41(2): 189-195.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J. ve Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to internet harassment: Findings from the second youth Internet safety survey. *Pediatrics*(118): 1169-1177.
- Yetim, Ü. (1991). Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumu. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Yetim, Ü. (2001). *Toplumdan Bireye Mutluluk Resimleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yodprang, B., Kuning, M. ve McNeil, N. (2009). Bullying Among Lower Secondary School Students in Pattani Province, Southern Thailand. *Asian Social Science*, 5(4): 46-52.
- Younes, W. (2007). *Cyberbullying: A Workshop bu educators for students in middle and high schools, carnegie mellon university*. <http://www.qcert.org> [15.03.2018].

EKLER

Sanal Zorba / Kurban Ölçeği

	Bana Yapıldı					Ben Yaptım				
	Her zam an	Sı k sı k	Ar a sır a	Nadir en	Hiç bir zam an	Her zam an	Sı k sı k	Ar a sır a	Nadir en	Hiç bir zam an
Sanal Ortamda Cinsel Zorbalık										
Telefon numarasını gizleyerek rahatsız edici cinsel sesler çıkarma.										
İzinsiz ve uygunsuz görüntü çekme.										
Gizlice çekilen uygunsuz görüntüleri mesajla, maille başkalarına yollama, internette yayınlama ya da CD ile										

çoğaltıp dağıtma.										
Gizlice çekilen uygunsuz görüntüler aracılığıyla şantaj yapma.										
Birine istemediği halde cinsel içerikli mesaj veya mail atıp rahatsız etme.										
Cinsel içerikli görüntüleri veya filmi izlemeye zorlama.										
İnternet/Telefonla cinsel içerikli söylenti çıkarıp yayma										
Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme										

Sohbet odası (sohbet) ya da oyun sitesini terk etmeye zorlama.										
Zarar görmesini istediği kişinin adını kullanarak insanlara mesaj, mail veya video yollama.										
Zarar vermeye neden olacak web sayfası hazırlama.										
Mail adresini ele geçirme ve zarar verme										
Kişisel bilgisayarını ele geçirme ve dosyalarına kasten zarar										

verme											
Kasıtlı olarak virüslü mail yollama											
İnternet ya da telefon yoluyla tehdit etme											
Mail kutularını doldurarak mail gelmesini engelleme											
Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma											
Birinin kullandığı telefon veya bilgisayar modeliyle alay etme											
Birisi hakkında elde edilen olumsuz bilgileri sanal ortamda yayma											

İnternet ya da telefonla küçük düşürücü söylenti çıkarıp yayma											
Mail ya da mesaj yoluyla kişisel bilgileri yayma											

Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği

	Hiç uygun Değil	Uygun Değil	Biraz Uygun	Uygun	Tamamen Uygun
Önemli olmadığını bilsem de başkalarının hakkımda ne düşündüğü beni endişelendirir.					
İnsanların benimle ilgili olumsuz izlenimleri olduğunu bilsem bile bunu umursamam.					
Çoğu zaman, insanların benim kusurlarımı fark edeceklerinden korkarım.					
Başkalarının beni onaylamayacağından korkarım.					

Diğer insanların bende bir kusur bulacaklarından korkarım.					
Diğer insanların hakkımdaki düşünceleri beni rahatsız etmez.					
Birileriyle konuşurken, benim hakkımda ne düşünecekleri ile ilgili endişelenirim.					
Genellikle başkaları üzerinde nasıl bir izlenim bıraktığımla ilgili olarak endişe duyarım.					
Eğer birisi benimle ilgili bir değerlendirmede bulunursa, bu beni çok fazla etkilemez.					
Bazen diğer insanların hakkımda ne düşündükleri ile ilgili olarak fazla endişelendiğimi düşünüyorum.					
Çoğunlukla yanlış bir şey yapacağım ya da söyleyeceğim diye endişelenirim.					

Öznel İyi Oluş Ölçeği

	Tamamen Uygun	Çoğunlukla Uygun	Orta Derecede Uygun	Biraz Uygun	Hiç Uygun Değil
Geleceğe yönelik planlar yapmaktan hoşlanırım.					

Yaşamımda zevk alarak yaptığım etkinlik sayısı azdır.					
Genel olarak kendimi neşeli hissediyorum.					
Geriye dönüp baktığımda istediklerimin çoğunu elde edemediğimi görüyorum.					
Kişilik özelliklerimden genel olarak memnunum.					
İstediğim nitelikte ve sayıda arkadaşım olmamasına üzülüyorum.					
Günlük yaşamımdaki sorumluluklarımı başarıyla yerine getiririm.					
Ulaşmak istediğim ideallerim var.					
İlgi ve yeteneklerime uygun etkinliklerin yaşamımdaki yeri istediğim ölçüdedir.					
Küçük sorunları bile büyütürüm.					
Kendimi genel olarak canlı ve enerjik					

hissederim.					
Yakın gelecekte yaşamımda güzel gelişmeler olacağına inanıyorum.					
Kişilerarası ilişkilerde sıklıkla hayal kırıklığı yaşıyorum.					
Yaşamıma beni ona bağlayacak anlamlar katmakta zorlanmam.					
Beni eğlendiren faaliyetlere yeterince katılamıyorum.					
Umutlarımın gerçekleşeceğine inanıyorum.					
Mümkün olsa geçmiş hayatımı değiştirim.					
Ailemle olan ilişkilerimden memnunum.					
Genelde hüzünlü ve düşünceliyim.					
Yaşamımda yapmam gerekenleri düşünmek hoşuma gider.					

Kendimi yalnız hissediyorum.					
Amaçlarıma ulaşmak için çevremdeki olanakları etkili bir şekilde kullanabilirim.					
Genel olarak kendimi huzurlu hissediyorum.					
Başkalarının mutlu görüldüğü kadar mutlu olmayı isterdim					
Sorunları yaşamın öğretici ve doğal bir parçası olarak görürüm.					
Çevremdeki insanların yaşamlarına imreniyorum.					
Amaçlarıma ulaşmak için yeterince kararlı davranabilirim.					
Yaşamımı genel olarak monoton ve sıkıcı buluyorum.					
Sosyal ilişkilerimdeki girişkenlik yanımdan hoşnutum.					
Kendime hedefler					

koymakta zorlanıyorum.					
İç dünyamın zaman geçtikçe zenginleştiğini hissediyorum.					
Tanıdığım insanların çoğundan daha fazla sıkıntım var.					
Yaşamın zorluklarıyla başetme gücüne güveniyorum.					
Sevilen ve güvenilen biri olduğumu hissediyorum.					
Geçmişte yaptığım hatalardan dolayı yoğun suçluluk duygusu yaşıyorum.					
Serbest zamanlarımda zevkle vakit geçirecek bir uğraşı bulurum.					
Yaşamım başarısızlıklarla dolu.					
Güçlükler karşısında çabuk pes ederim.					
Çevremde ihtiyaç duyduğumda destek alabileceğim insanlar var.					

Sıklıkla ümitsiz ve çökkün hissediyorum.					
Okumak ve çalışmak benim için zevkli uğraşılardır.					
İsteklerime ve değerlerime uygun bir hayat sürüyorum.					
Ailemle olan ilişkilerimde sorunlar yaşıyorum.					
Yaşama iyimser bir açıyla bakabilme yönümden memnunum.					
Arkadaşlarıma kendimi istediğim gibi ifade edemiyorum.					
Başkalarına yardım edebilme ve onlara destek olma becerimden hoşnutum.					